

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Tuula-Mari Kukkonen, Aleksina Tikkinen

Oma elämä haltuun

Asukkaiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet Lempäälän Ehtookodossa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Geronomi (AMK)

Vanhustyön tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

3.5.2018

Tekijät Otsikko	Tuula-Mari Kukkonen, Aleksina Tikkinen Oma elämä haltuun – Asukkaiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet Lempäälän Ehtookodossa
Sivumäärä Aika	61 sivua + 4 liitettä 3.5.2018
Tutkinto	Geronomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Vanhustyön tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Vanhustyön tutkinto-ohjelma
Ohjaaja	Lehtori Mia Rosenström
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten osallisuus ilmenee Lempäälän Ehtookodon asukkaiden arjessa. Tavoitteena on myös muodostaa käsitys siitä, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia asukkailla on, ja miten työntekijät voivat tukea asukkaiden osallisuutta ja vaikuttamisen keinoja. Lisäksi haastateltaville toteutetaan Lempäälän Ehtookodon patentoiman Oma tahto -mittarin mukainen asiakastyytyväisyyskysely. Työelämäkumppanimme Lempäälän Ehtookoto tarjoaa palveluasumista Lempäälässä asuville ikäihmisille, vammaisille ja mielenterveyskuntoutujille. Opinnäytetyömme haastattelukysymyksiä ja tuloksia voidaan hyödyntää Oma tahto -mittarin kehittämisessä.</p> <p>Opinnäytetyö on toteutettu laadullisin menetelmin. Valitsimme tiedonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Haastattelua ohjaavina teemoina ovat osallisuus, asukkaiden vaikuttamismahdollisuudet ja itsemääräämisoikeus. Haastattelimme yhteensä seitsemää (7) asukasta ja viittä (5) työntekijää. Yksilöhaastattelut toteutettiin Lempäälän Ehtookodossa elokuussa 2017.</p> <p>Opinnäytetyömme tulosten pohjalta voidaan todeta, että suurin osa haastatelluista asukkaista kokee olevansa pääsääntöisesti tyytyväisiä osallisuuden ja oman tahdon toteutumiseen. Vastaajien mukaan heillä on monenlaisia vaikuttamismahdollisuuksia omassa elämässään. Kaikki vastaajat kuvaavat myös itsemääräämisoikeutensa toteutuvan Lempäälän Ehtookodossa. Henkilökunnan tulokset ovat samankaltaisia. Heidän vastauksissaan ilmenee kuitenkin hieman kriittisempi näkemys itsemääräämisoikeuden toteutumisen suhteen. Työntekijöiden mukaan asukkaan alentunut toimintakyky ja sairaudet, kuten esimerkiksi erilaiset muistiin liittyvät sairaudet, saattavat heikentää itsemääräämisoikeuden toteutumista.</p> <p>Aktiivinen ja kannustava henkilökunta sekä yhteisöllisyys ovat merkittäviä voimavaroja asukkaille. Yhteisöön kuulumisen tunne, lämmin ilmapiiri sekä laajat vaikuttamismahdollisuudet ovat keskeisiä asukkaiden osallisuutta tukevia tekijöitä. Lisäksi niin asukkaat kuin henkilökunnan jäsenet toteavat hyvän toimintakyvyn, monipuolisen harrastus- ja ohjelmatoiminnan sekä viihtyisän ympäristön tukevan heidän osallisuuttaan.</p>	
Avainsanat	osallisuus, itsemääräämisoikeus, asiakaslähtöisyys, ikäihmiset

Authors Title	Tuula-Mari Kukkonen, Aleksina Tikkinen Taking Charge of One's Life - Participation and Influencing Possibilities of Residents at a Supported Housing Community
Number of Pages Date	61 pages + 4 appendices May 2018
Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Degree Programme	Elderly Care
Specialisation option	Elderly Care
Instructor	Mia Rosenström, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis is to survey how participation appears in the everyday life of residents at a supported housing community in Lempäälä, Finland. Another aim of our study is to examine the ways the residents have the possibility to influence their own lives and how staff can support the residents' participation and influencing possibilities. A customer satisfaction inquiry was also carried out as part of our thesis. The collaborator in this study is a supported housing community. The results of our study can be used to improve their patented customer satisfaction measurement tools.</p> <p>This thesis was carried out using qualitative methods. Our chosen method for collecting data is a semi-structured interview consisting of three themes. The themes used in the interviews are participation, possibilities to influence and self-determination. Seven (7) residents and five (5) members of the staff were interviewed in August 2017.</p> <p>The results showcase that most of the residents are fairly satisfied with their participation in everyday life and their own voice is being heard. They also report that they have various influencing possibilities. All the residents report that their self-determination has been realized. Similar results are obtained from the personnel. However, their views on self-determination are slightly more critical. According to the results, they see that weakened functional ability and memory disorders, for example, may have a negative impact on the realization of the resident's self-determination. Also, the role of the staff members is a crucial factor in improving the realization of self-determination of the residents.</p> <p>Active and supportive staff and sense of community are meaningful resources for the residents. Sense of community, warm atmosphere and broad possibilities to impact one's life are mentioned crucial in supporting the participation of the residents. Furthermore, both the residents and the staff members report that also good functional ability, versatile activities and home-like atmosphere support participation.</p>	
Keywords	participation, self-determination, customer orientation, elderly people

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Teoreettinen viitekehys	6
2.1	Osallisuus ikääntymisen näkökulmasta	6
2.2	Osallisuus palveluissa ja päätöksenteossa	8
2.3	Osallisuus lainsäädännössä	10
2.4	Osallisuutta edistäviä toimenpiteitä	11
2.5	Itsemääräämisoikeus	12
2.6	Asiakaslähtöisyys	15
3	Työelämäkumppani	18
3.1	Lempäälän Ehtookoto	18
3.2	Lempäälän Ehtookodon arvot	18
3.3	Oma tahto -mittari	19
4	Opinnäytetyön toteutus	20
4.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	20
4.2	Tutkimuskysymykset	20
4.3	Tutkittavien ääni esiin laadullisen tutkimuksen avulla	21
4.4	Teemahaastattelu aineistonkeruuna	21
4.5	Opinnäytetyön kohderyhmä	22
4.6	Haastattelun toteutus	23
4.7	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	25
5	Tulokset	28
5.1	Osallisuus	28
5.1.1	Asukkaat	28
5.1.2	Henkilökunta	34
5.2	Vaikuttamismahdollisuudet	37
5.2.1	Asukkaat	37
5.2.2	Henkilökunta	39
5.3	Itsemääräämisoikeus	43
5.3.1	Asukkaat	43
5.3.2	Henkilökunta	44
5.4	Oma tahto -mittari	45
6	Johtopäätökset	46

	2
6.1 Osallisuus	47
6.2 Vaikuttamismahdollisuudet	51
6.3 Itsemääräämisoikeus	54
6.4 Oma tahto -mittarin tulokset ja kirjaaminen	55
7 Pohdinta	57
7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	57
7.2 Osallisuuden vahvistaminen osaksi vanhustyötä	59
Lähteet	62
Liitteet	
Liite 1. Saatekirje haastateltaville	
Liite 2. Haastattelurunko	
Liite 3. Oma tahto -mittarin asteikko asukkaille	
Liite 4. Oma tahto -mittarin asteikko hoitajille	

1 Johdanto

Ikäihmisten osallistumiselle päätöksentekoon sekä toiminnan ja palveluiden kehittämiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa on vankat perusteet. Lainsäädännön näkökulmasta vanhuspalvelulain, jota virallisemmin kutsutaan laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista (2012/980), yhtenä tarkoituksena on vahvistaa ikäihmisten päätäntävaltaa itseään koskevissa päätöksissä liittyen sosiaali- ja terveystalvveluiden sisältöön ja käytännön toteutukseen (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 2012/980). Sosiaalihuoltolaki (2014/1301) pyrkii edistämään osallisuutta ja asiakaskeisyyttä sekä takaamaan asiakkaalle oikeuden saada hyvää kohtelua ja palvelua sosiaalihuollon piirissä (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301). Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista korostaa sosiaalihuollon palveluiden asiakaslähtöisyyttä ja sen edistämistä (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812). Suomen perustuslaki puolestaan takaa jokaisen kansalaisen oikeuden ja mahdollisuuden osallistua oman elinympäristönsä ja yhteiskunnan kehittämiseen. Laki koskee siis myös ikääntyneitä ihmisiä. (Suomen perustuslaki 1999/731.)

Lainsäädännön lisäksi sosiaali- ja terveystalvveluilla on kehitetty suosituksia, ohjelmia ja hankkeita, joiden tavoitteena on varmistaa, että palveluiden käyttäjät saavat vaikuttaa saamiinsa palveluihin, jotta ne olisivat mahdollisimman asiakaslähtöisiä ja asianmukaisia. Elinolosuhteilla, voimavaroilla, riittäväällä tiedolla sekä ympäristön tarjoamilla mahdollisuuksilla on vaikutusta ihmisen vaikuttamismahdollisuuksiin omaa terveystalvveluään ja hyvinvointiaan koskevassa päätöksenteossa (Pietilä & Varjoranta & Matveinen 2009: 5-12). Siksi on erityisen tärkeää, että ikäihmisten osallisuus palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa voidaan turvata, sillä mahdollisuudet tulla kuulluksi eivät ole kaikilla yhdenvertaiset. Sosiaali- ja terveystalvveluministeriön ja Kuntaliiton laatima Ikäihmisten palvelujen laatusuositus painottaa ikäihmisten äänen kuulemistalvvelu sekä osallisuuden ja toimijuuden vahvistamista yhteiskunnassa (Laatusuositus 2017: 11-13). Sosiaali- ja terveystalvveluolion kansallisen kehittämishjelma Kasteen toisella kaudella vuosina 2012-2015 pyrittiin vahvistamaan sosiaali- ja terveystalvveluolion asiakaslähtöisyyttä sekä rakenteellisella että palveluiden järjestämisen tasolla (KASTE 2012-2015: 6). Sosiaali- ja terveystalvveluolion eettisillä periaatteilla pyritään myös tukemaan ja vahvistamaan asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta, jotta jokaisen ääni tulisi kuulluksi (ETENE 2011: 5-6).

Sosiaali- ja terveysalalla asiakaslähtöinen palveluiden kehittäminen perustuu asiakkaiden tarpeisiin, joihin pyritään vastaamaan mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Jotta voidaan oikeasti kehittää ja tuottaa asiakaslähtöistä palvelua, tulee käyttäjät ottaa mukaan jo suunnitteluprosessiin palveluiden kehittämisvaiheessa. On oleellista, että asiakkaat tarpeineen asetetaan keskeiseen asemaan. (Virtanen & Suoheimo & Lamminmäki & Ahonen & Suokas 2011: 12.) Työntekijän ammatilliset kohtaamisen taidot ovat etusijalla ikäihmisen osallisuuden toteutumisessa. Sillä on merkitystä, nähdäänkö ikäihminen palveluiden passiivisena vastaanottajana vai aktiivisena omaan elämäänsä vaikuttavana asiantuntijana, jonka toiveet ja tarpeet tulevat huomioiduksi. Ikäihmisten osallisuutta voidaan myös edistää eri tavoin. Ihmisen omien voimavarojen tukeminen, päätöksenteon mahdollistaminen ja oikea-aikaisten ja saavutettavien palvelujen tarjoaminen ovat esimerkkejä osallisuutta edistävästä keinoista. Oman tilanteen jäsentäminen helpottuu, kun ikäihminen saa olla mukana omien palveluidensa suunnittelussa ja toteutuksessa. (Moio & Heikkinen & Honkakoski & Nurmio & Pakanen 2013: 12.)

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen. Idea opinnäytetyön tekemisestä lähti Lempäälän Ehtookodon johtajalta, jonka toiveesta lähdimme selvittämään asukkaiden ja henkilökunnan näkemyksiä asukkaiden osallisuuden ilmenemisestä, vaikuttamismahdollisuuksista ja oman tahdon toteutumisesta heidän arjessaan. Lempäälän Ehtookoto on yksityinen palveluntuottaja, joka tarjoaa palveluasumista ikääntyneille, vammaisille ja mielenterveyskuntoutujille Pirkanmaalla. Ehtookodon toiminnan ydin on asiakaslähtöisyydessä ja yhteisöllisyydessä, mikä ilmenee muun muassa asukkaiden osallistumisessa päätöksentekoon sekä toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Käytämme opinnäytetyössämme Ehtookodossa asuvista ikäihmisistä termiä *asukas*, koska sen käyttö on vakinaistunut Ehtookodon toiminnassa. Termiä käytetään myös erottamaan Ehtookodossa asuvat asukkaat muista Ehtookodon palveluista, kuten ravintolaa ja kuntopalvelua, käyttävistä asiakkaista. Asukas-sanalla viitataan myös yhteisöllisyyteen, joka on yksi Ehtookodon toimintaa ohjaavista arvoista. Opinnäytetyön aineisto koostuu Ehtookodon asukkaiden ja henkilökunnan haastatteluista, jotka on toteutettu yksilöhaastatteluina. Aineistoon kuuluu myös haastateltaville toteutettu Ehtookodon patentoima Oma tahto – arvioinnin mukaisen kyselyn tulokset asiakkaiden oman tahdon toteutumisesta.

Opinnäytetyömme on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Haastattelumuodoksi olemme valinneet teemahaastattelun. Tulokset on käsitelty laadullisella sisällönanalyysillä etsimällä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Teoriaosuuteen olemme valinneet opinnäytetyön kannalta keskeisiä käsitteitä, kuten ikäihmisten osallisuus,

itseään määräämisoikeus ja asiakaslähtöisyys. Olemme rajanneet toimijuuden käsittelyn opinnäytetyön ulkopuolelle ja keskittyneet osallisuuteen, jotta opinnäytetyöstä ei muodostuisi liian laajaa kokonaisuutta. Opinnäytetyömme tulosten perusteella Lempäälän Ehtokodon toiminta tarjoaa esimerkkejä ikäihmisiä osallistavista toimenpiteistä, jotka tukevat heidän osallisuuttaan. Mahdollisuus osallistua henkilökunnan rekrytoimiseen tai suunnitella esimerkiksi ryhmätoiminnan sisältöä yhdessä työntekijöiden kanssa ovat merkityksellisiä myös ikäihmisten voimaantumisen näkökulmasta. Riitta Haverisen (2008) mukaan palveluiden suunnittelun lähtökohtana tulisi hyödyntää ikäihmisten arkeen liittyviä kysymyksiä eikä toteuttaa niitä palvelujärjestelmän tarpeisiin peilaten. Kun ikäihmisen yksilölliset voimavarat ja toimintakyky huomioidaan, ja sosiaalisten suhteiden merkitys ja mahdollisuus ikäihmisten arjen tukena tunnustetaan, voidaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa huomioida ikäihmisen tarpeita nykyistä kattavammin. (Haverinen 2008: 239.) Ikäihmisten tarpeet voidaan joskus nähdä ongelmina, jolloin niihin haetaan ratkaisuja työntekijän ammattiroolista käsin. Ikäihmisen omiin voimavaroihin tähtäävä lähestymistapa taas tuo asiakkaan toiveet ja oman tahdon paremmin esille ja huomioiduksi, kun asiakas on aktiivisena vaikuttajana itseään koskevissa asioissa ja päätöksissä. Vanhustyössä tarvitaan molempia lähestymistapoja, sillä ei ole syytä ohittaa ikäihmisen arjessa eteen tulevia haasteita, vaan nähdä ne osana elämää hänen voimavarojaan ja voimaantumistaan tukien. Sairaudet eivät myöskään saisi määrittää ikäihmisen identiteettiä. Olennaista on, että ikäihminen kokee elämänsä merkitykselliseksi ja arjen toiminnot sujuviksi sairauksista tai toimintakyvyn rajoitteista huolimatta. (Suomi 2008: 117-119.)

Geronomeina näemme osallisuuden edistämisen ja tukemisen erittäin merkityksellisenä tekijänä ikääntyneen ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn näkökulmasta. Oma tahto ja asiantuntijuus omaa elämää koskevassa päätöksenteossa tulee huomioida nykyistä selkeämmin kaikissa ikäihmisiä koskevissa palveluissa ja hoidossa. Ikäihmisten omia voimavaroja tukeva kohtaaminen on ensiarvoisen tärkeää syrjäytymisen ja osattomuuden ennaltaehkäisemisessä. Osallisuuden kokemus vahvistaa ikääntyneiden omanarvontuntoa ja itsetuntoa. Mielekkyyden kokemus arjen toiminnoissa sekä tarvittavan tuen saaminen tarvittaessa esimerkiksi harrastuksiin osallistuttaessa on tärkeää. Geronomin osaamisalueen ydintä on tukea ja kannustaa ikäihmisiä aktiiviseen osallistumiseen, sekä edistää ikäihmisten osallisuutta myös yhteiskunnan tasolla. Osallisuuden näkökulmasta on tärkeää, että ikäihmisille tarjotaan erilaisia foorumeita mielipiteiden ilmaisulle. Ikäihmisten näkemykset ja mielipiteet tulisi myös tuoda laajemmin näkyville yhteiskunnallisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Osallisuus ikääntymisen näkökulmasta

Kuulluksi tuleminen, sosiaalinen vuorovaikutus, yhteisöihin kuuluminen ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä luovat osallisuuden tunnetta. Osallisuus on tunnetta, kuulumista ja tekemistä. (Särkelä-Kukko 2014: 36.) Osallisuuden vastakohtana voidaan nähdä osattomuus ja syrjäytyneisyys, mikä ilmenee esimerkiksi yksinäisyytenä, turvattomuutena, yhteisöstään vieraantumisen tunteena tai vähäisinä osallistumisen mahdollisuuksina (Laatusuositus 2013: 17). Timo Nurmelan (2012) mukaan osallisuudella voidaan sanoa olevan kolme erilaista ulottuvuutta; ihminen voi olla osallinen, hän voi tulla osalliseksi tai päästä osalliseksi jostakin. Jokaisella näistä on erilainen merkitys osallisuudesta, ja se vaikuttaa siihen, mistä näkökulmasta asiaa tarkastellaan. Osallisuus on merkitykseltään abstrakti, mikä voi hankaloittaa sen hahmottamista merkittäväksi osaksi arjen ilmiöitä. Osallisuudesta puhuttaessa onkin tärkeää ensin täsmentää, mihin arkielämän kontekstiin se milloinkin liittyy. (Nurmela 2012: 5.)

Asiakastyössä käsitteillä *osallisuus* ja *osallistuminen* on eri merkitykset. Osallistuminen voi käsittää minimissään ihmisen pelkän läsnäolon häntä koskevassa toiminnassa tai päätöksenteossa, jossa hänen toimintansa on passiivista. Osallisuudella taas tarkoitetaan tapahtumaa, jossa asiakas on tasavertainen palveluidensa suhteen, ja työntekijän ja asiakkaan välillä on toimiva dialoginen yhteys, jossa asiakkaan mielipiteitä kuunnellaan ja niillä on konkreettista merkitystä palveluiden toteuttamisessa. Osallisuuden toteutumiseksi ja yhteistyön toimivuudeksi tarvitaan asiakkaan oman kokemuksellisen tiedon ja työntekijän ammatillisen tiedon yhteensovittamista. Kummankin asiantuntijuutta tarvitaan, jotta asiakaslähtöinen toiminta on mahdollista. (Pohjola 2010: 58-59.) Osallisuuden kokemuksella tarkoitetaan lisäksi ihmisen oikeutta päättää omista asioistaan. Maailman terveysjärjestö WHO (World Health Organization) korostaa mahdollisimman hyvän elämänlaadun varmistamisen tärkeyttä jokaiselle ikääntyvälle ihmiselle. Ikäihmiset voivat edelleen olla aktiivisia toimijoita yhteisöissään, mutta he saattavat tarvita osallistumiseen ulkopuolista tukea toimintakykynsä heikentyessä. (Rantanen 2013: 414.) Nurmela (2012) on tutkinut ikäihmisten kokemuksia osallisuuden toteutumisesta. Tutkimuksesta nousee esiin huomioiduksi tulemisen, arvostuksen ja yhdessäolon tunteet. Kokemus esimerkiksi siitä, että läheiset muistavat ja pitävät usein yhteyttä, saa aikaan yhteenkuuluvuuden ja läheisyyden tunteita. (Nurmela 2012: 45.)

Ihmisen elämäntilannetta ja hoitoa koskevissa kysymyksissä hänen osallisuutensa ja itsemääräämisoikeutensa tulee aina huomioida. Sarvimäki ja Stenbock-Hult (2009) puhuvat ihmisen *emotionaalisen osallisuuden* tasosta, joka ilmenee yksilön arvostamisena ja toiveiden ja mielipiteiden huomioimisena. *Älyllisellä osallisuudella* tarkoitetaan esimerkiksi hoitajan ja asiakkaan välistä vastavuoroista vuorovaikutusta, jolloin asiakas saa tietoa itseään koskevista asioista ja hänelle syntyy kokemus, että hänen toiveitaan kuullaan ja ne ymmärretään. *Sosiaalisella osallisuudella* tarkoitetaan mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon itseä koskevissa kysymyksissä. Yksilölliset tavat ja tottumukset sekä itselle merkityksellisten asioiden huomioiminen arjessa on tärkeää. Asiakkaalla tulee myös olla mahdollisuus vaikuttaa omaa hoitoaan koskevissa asioissa, kuten hoitopäätösten tekemisessä. (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2009: 141.) Käsitteestä *social inclusion* puhutaan eurooppalaisessa sosiaalipoliitikassa, ja sillä tarkoitetaan ihmisen sosiaalista osallisuutta ja kuulumista yhteisöön tai yhteisöihin. Haverisen (2008) mukaan sosiaalinen osallisuus käsittää myös yhteydenpidon perheenjäseniin ja ystäviin sekä tunteen siitä, että on kansalaisena mahdollisuus vaikuttaa yhteisössään. Sosiaalisissa yhteisöissä ikääntyneet kokevat merkityksellisiksi sen, että he saavat elää tutussa ympäristössä mahdollisimman pitkään, ja hoitaa arkisia toimintoja sekä halutessaan osallistua lähiyhteisöjen toimintaan ja harrastuksiin. (Haverinen 2008: 232.)

Vanhustyössä on alettu puhua onnistuneesta ikääntymisestä (*successful aging*), jossa pääpaino on ikääntyneen omissa voimavaroissa ja niiden hyödyntämisessä oman hyvinvointinsa tueksi. Hän voi toimintakyvyssään esiintyneistä puutteista huolimatta elää tyydyttävää elämää korvaamalla rajoitteet esimerkiksi apuvälineillä tai osallistumalla uusiin toimintoihin ja harrastuksiin, jotka ovat mahdollisia toimintakyvyn rajoitteista huolimatta. Ikäihmiset voivat siis paljolti itse vaikuttaa omilla valinnoillaan ja elämäntavoillaan omaan elämänkulkuunsa ja kokea voimaantumista. (Julkunen 2008: 20-21.) Onnistuvaa ikääntymistä tukevassa toiminnassa ihminen kokee, että hän on aktiivinen vaikuttaja, ja hän voi osallistua ja kokea osallisuutta. Harrastus- ja toimintamahdollisuuksien lisäksi osallisuutta on juurikin vaikuttaminen päätöksentekoon ja itseä koskevien asioiden suunnitteluun. (Fried & Rajaniemi & Topo 2015: 75.)

Ihmisen tulee toimintakyvyn rajoitteistaan huolimatta saada kokea osallisuuden tunnetta, ja kokea itsensä arvostetuksi omassa yhteisössään ja ympäröivässä yhteiskunnassa. Kaikilla ihmisillä tulee olla myös oikeus sosiaaliseen kanssakäymiseen ja ystävyysuhdeiden ylläpitoon. Osallisuuden tulee ilmetä ikääntyneiden mahdollisuuksissa vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä ja yhteiskunnallisiin asioihin sekä niiden kehittämiseen.

(Kivelä & Vaapio 2011: 21.) Myös Särkelä-Kukon (2014) mukaan juuri lähiyhteisössä vaikuttamisen mahdollisuudet ovat merkityksellisiä osallisuuden toteutumisessa. Yhteiskuuluvuuden tunne, mahdollisuus toteuttaa itseään sekä mahdollisuus vaikuttaa oman asuinalueensa asioihin ovat osa hyvää elämää ja tukevat ikäihmisten osallisuutta. (Särkelä-Kukko 2014: 44.)

Osallisuus on myös tunnetta siitä, että kuuluu johonkin yhteisöön, jossa yksilö kokee olonsa turvalliseksi. Osallisuuden kokemusta ei kuitenkaan voi yleistää, sillä jokaisella on oma yksilöllinen käsityksensä oman osallisuutensa tasosta, ja siihen vaikuttavat ihmisen voimavarat, taloudelliset tekijät sekä osallisuuden yhteiskunnallinen merkitys. (Särkelä & Kukko 2014: 49.) Ikäihmisen turvallisuuden tunnetta lisää se, että hänen ympärillään on muita ihmisiä, ja että hän saa tarvitsemansa palvelut. Yhteisöllisyydellä voidaan vaikuttaa ikäihmisten turvallisuuden tunteeseen, eikä ikäihmisiä tulisi asuttaa kauas omasta sosiaalisesta verkostostaan. Erilaiset senioreiden yhteisöasumisen muodot ovatkin tulleet suosituiksi ikääntyvien ihmisten asumisen vaihtoehdoiksi. (Hakonen 2008: 151.)

2.2 Osallisuus palveluissa ja päätöksenteossa

Vanhuspalvelulaki (2012/980) velvoittaa kuntia perustamaan vanhusneuvoston, jonka tarkoituksena on tuoda esiin ikäihmisten toiveita ja tarpeita niin kunnallisessa kuin valtakunnallisessakin päätöksenteossa. Vanhusneuvostot seuraavat aktiivisesti ikäihmisten palveluiden suunnittelua, laatua sekä päätöksentekoa. Niillä on myös tärkeä tehtävä ikäihmisiä koskevien uusien toimintojen ja uudistusten tiedottajana. Vanhusneuvoston yksi keskeinen tehtävä on olla yhteydessä poliittisiin päättäjiin sekä eri järjestöihin ja muihin toimijoihin, jotka liittyvät ikäihmisiin. Poliittisessa päätöksenteossa vanhusneuvosto voi olla mukana vaikuttamassa ikäihmisille tärkeissä asioissa aloitteita, esityksiä ja lausuntoja tehden. Vanhusneuvostoilla on myös tärkeä rooli ikäihmisten itsensä ja heidän yhteisöjensä kannustamisessa, jotta jokainen voisi vaikuttaa omalla panoksellaan yhteisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Ikäihmisten laatusuosituksessa osallisuuden mahdollistajaksi on lisäksi esitetty kansalaisraatia, jossa ikääntyneet kuntalaiset voisivat tuoda mielipiteitään julki keskustellen ja perehtyä heitä koskeviin asioihin syvällisemmin. Aikaisemmin ikääntyvän väestön mielipiteitä on kysytty lähinnä erilaisten palautekyselyiden kautta sekä ikäihmisille järjestettyjen tilaisuuksien yhteydessä. (Laatusuositus 2013: 18.)

Anna-Leena Kailio (2014) on tutkinut ikäihmisten osallisuuden toteutumista sosiaali- ja terveyspalveluiden suunnittelussa pro gradu -tutkielmassaan. Tulosten mukaan kotona asuvat ikäihmiset pitävät tärkeänä omien toiveidensa ja mielipiteidensä huomioimista, tiedon saamista, palveluiden suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistumista sekä heidän kokonaisvaltaista huomioimistaan, jotta osallisuus palveluiden suunnittelussa toteutuisi. Osallistuminen omien palveluidensa suunnitteluun saa ikäihmiset kokemaan itsensä arvokkaiksi ja tärkeiksi. Sen nähdään myös tukevan heidän itsemääräämisoikeuttaan, mikä vahvistaa samalla heidän minäkuvaansa. Ikääntyneiden osallisuuden toteutuminen käytännössä jää kuitenkin suhteellisen vähäiseksi. Ikäihmiset näkevät osallisuuden yhtenä toteutumisen esteenä tiedonpuutteen, sillä he eivät joko tiedä tai ymmärrä, kuinka he voisivat vaikuttaa palveluidensa sisältöön. Osalle hoito- ja palvelusuunnitelman sisältö ja sen merkitys ei ole selkeä. Lisäksi osalla ei ole rohkeutta tuoda omia toiveitaan ilmi, ja osa kokee toimintakyvyn rajoitteiden ja sairauksien estävän osallisuuden toteutumisen. Ikäihmiset osallistuvat palveluidensa suunnitteluun ja toteutukseen, mutta he eivät koe sitä riittävänä tekijänä osallisuuden toteutumiselle. Osa näki osallisuuden laajemmassa mittakaavassa, sillä he toivovat, että aktiiviset ikäihmiset voisivat osallistua nykyistä enemmän vanhustyön kehittämiseen. (Kailio 2014: 58-63.)

Jonna Peltonen (2016) keskittyy pro gradu -tutkielmassaan ikäihmisten vaikuttamismahdollisuuksiin ja heidän näkemyksiensä huomioimiseen heille suunnatuissa sosiaalihuollon palveluissa ja niiden prosesseissa. Erityistä huomiota hän on kiinnittänyt heikoimassa asemassa oleviin ikäihmisiin. Tuloksia peilataan vanhuspalvelulain (2012/980) kolmanteen lukuun, jossa käsitellään ikäihmisten palvelutarpeita ja palveluiden toteuttamiseen liittyviä tekijöitä. Tutkimuksessa selvitettiin, onko tämän lain lisäksi muilla sosiaalihuollon laeilla vaikutusta iäkkäiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisessa. Tutkimuksen perusteella ikääntyneillä ihmisillä ei aina ole käytännössä mahdollisuutta vaikuttaa saamiinsa sosiaalipalveluihin, sillä kunnilla ei välttämättä ole tarjota sellaisia palveluita, jotka vastaisivat suoraan ikääntyneen ihmisen yksilöllisiin tarpeisiin. Kunnilla on kuitenkin oikeus päättää, kuinka ne järjestävät palvelut omien resurssiansa puitteissa. (Peltonen 2016: 3-5; 105.)

Ikäihmisten osallisuuden turvaamiseksi on kiinnitettävä huomiota palveluiden saatavuuteen sekä saavutettavuuteen. Jokaisella ikäihmisellä tulee olla mahdollisuus pystyä käyttämään palvelua, tilaa tai tuotetta omasta iästään, sairaudestaan tai vammastaan riippumatta. Monet aistivammat ja erikielisyys voivat olla myös osallisuuden esteinä. Ikäihmisten neuvonta ja ohjaus tulee huomioida, kun ikääntyneitä koskevia asiointipalveluita

siirretään yhä enenevässä määrin sähköiseen muotoon. Kokonaisuudessaan kuntien toiminnoissa tulee huomioida ikääntyneiden mahdollisuus osallistua ja toimia mahdollisten osallistumisen esteiden purkamiseksi. Erityistä huomiota tulee kiinnittää ikääntyneisiin, joiden toimintakyky on heikentynyt. (Laatusuositus 2013: 19-20.)

2.3 Osallisuus lainsäädännössä

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista, lyhyemmin vanhuspalvelulaki (2012/980), tuli voimaan heinäkuussa 2013. Yksi laista esille nouseva tekijä on ikäihmisten osallisuuden lisääminen, jolla korostetaan ikäihmisten itsemääräämisoikeutta sekä oman tahdon huomioimista sosiaali- ja terveyspalveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Lain mukaan ikäihmisten saaman hoidon ja hoivan laadun tulee myös olla hyvää ja laadukasta. (Andersson 2013.) Lain tavoitteena on luoda edellytykset ikääntyneiden hyvinvointiin, terveyteen, toimintakykyyn ja itsenäiseen suoriutumiseen. Se tukee ikääntyneiden mahdollisuutta vaikuttaa entistä enemmän päätöksissä, jotka koskevat heidän elinympäristöään ja saamiaan palveluita. Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus helpottuu, ja palveluiden hakemiseen on tarjolla ohjausta. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980).

Vanhuspalvelulakia täydentäviä lakeja ovat sosiaalihuoltolaki (2014/1301), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) sekä Suomen perustuslaki (1999/731). Sosiaalihuoltolaki sisältää säädöksiä kuntien sosiaalihuollon tarjoamia palveluita koskien. Lain tarkoituksena on hyvinvoinnin, osallisuuden ja sosiaalisen turvallisuuden edistäminen sekä tasa-arvoisten ja laadukkaiden palveluiden takaaminen kaikille sosiaalihuollon asiakkaille. Asiakkaan omiin vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksiin tulee kiinnittää erityisesti huomiota sosiaalihuollon eri vaiheissa, aina asiakkaan etu keskiössä. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.) Ikäihmisten osallisuuden huomioiminen mainitaan laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812). Laissa todetaan, että asiakkaalle tulee kertoa hänen oikeuksistaan ja mahdollisista vaihtoehdoista ja toiminnan vaikutuksista ymmärrettävässä ja selkeässä muodossa. Asiakkaan kuuluu saada yksilöllistä ja ihmisarvoa kunnioittavaa kohtelua, ja hänen näkemyksiään ja mielipiteitään on kuultava sosiaalipalveluita toteutettaessa. Asiakkaalle tulee mahdollistaa osallistuminen ja vaikuttaminen hänen palveluidensa suunnittelussa ja toteutuksessa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812.) Suomen perustuslaissa (1999/731) todetaan, että kaikilla, myös ikäihmisillä, on oikeus osallistumisellaan

vaikuttaa yhteiskunnan kehittämiseen. Valtion tulee luoda kansalaisilleen mahdollisuuksia ja puitteita osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan toimintaan ja osallistua päätöksentekoon. (Suomen perustuslaki 1999/731.)

2.4 Osallisuutta edistäviä toimenpiteitä

Sosiaali- ja terveysministeriön yhdessä Kuntaliiton kanssa laatima laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi vuosille 2017-2019 julkaistiin kesäkuussa 2017. Julkaisu on laadittu kuntien ja maakuntien päättäjien ja johdon tueksi ikääntyneille suunnattujen palvelujen uudistamisen ja arvioinnin tueksi, mutta sitä voivat hyödyntää myös muut sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaiset sekä julkisella, yksityisellä että kolmannen sektorin puolella. Laatusuosituksissa on kannustettu toimiin, jotka edistävät mahdollisimman toimintakykyistä ja tervettä ikääntymistä. Myös ikäihmisten osallistuminen ja vaikuttaminen ovat näkyneet laatusuosituksissa kasvavassa määrin 2000-luvun alusta lähtien. (Laatusuositus 2017: 7.)

Laatusuosituksessa on otettu huomioon Suomessa tapahtuva väestörakenteen muutos, joka tarkoittaa, että ikääntyvien ihmisten määrä kasvaa suuresti samalla kun lasten ja työikäisen väestön määrä pienenee. Tähän muutokseen tulee vastata muuttamalla rakenteita koko yhteiskunnan tasolla, jotta ikäihmisille pystytään tarjoamaan mahdollisimman turvallinen sekä toimijuutta, terveyttä ja toimintakykyä edistävä ympäristö. Jotta yksilön toimijuutta voidaan tukea, tarvitaan asiakaslähtöisiä ja yksilöllisiä palveluja massoille suunnattujen palvelujen sijaan. Laatusuosituksessa korostetaan osallisuutta ja toimijuutta, joiden määrä on riippuvainen ikääntyneen sen hetkisistä voimavaroista. Jotta näihin tavoitteisiin päästäisiin, mainitaan laatusuosituksessa myös iäkkään äänen kuulemisen tärkeydestä palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Mikäli heidän ääntään ei kuulla, ei voida puhua osallisuuden ja toimijuuden toteutumisesta eikä asiakaslähtöisyydestä. Kotihoidon osalta suosituksessa otetaan kantaa toimintatapojen uudistamiseen siten, että aikaa välittömään eli varsinaiseen asiakastyöhön ja kohtaamiseen jäisi nykyistä enemmän. Myös riittävä henkilöstömitoitus ja asiakaslähtöinen henkilöstöjohtaminen ovat avaintekijöitä tavoiteltaessa laadukasta hoitoa. Ikäihmisten yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta lisääviä ja tukevia tekijöitä halutaan huomioida lisäksi ikäihmisten asuinympäristöissä. Ikäihmisten toimintakyvyn muutokset pyritään huomioimaan asumisen ja palveluiden kehittämisessä etsimällä niihin erilaisia toimintamalleja. Ikäihmisten tulee kokea asumisensa ja ympäristön turvalliseksi ja esteettömäksi. (Laatusuositus 2017: 11-13; 19-23; 26.)

Ikäkaste – Äldre-kaste II -hankkeen (2011–2013) tavoitteena oli ikäihmisten palveluiden kehittäminen Väli-Suomen alueella. Hankkeen tavoitteiksi valittiin kaksi teemaa, joiden pohjalta hanketta vietiin läpi kuudessa eri osahankkeessa. Teemoina oli ikäihmisten palveluiden asiakaslähtöisyys sekä ikäihmisten omien voimavarojen sekä osallisuuden tukeminen neuvonnassa, palveluohjauksessa ja palvelutarpeen arvioinnissa. (Lehtimäki & Hämäläinen 2013: 6.)

Ikälain pilotointi -osahankkeen tarkoituksena on tukea kuntia vanhuspalvelulain mukaisessa ikäihmisten hyvinvointia edesauttavassa toiminnassa tuomalla esille hankkeessa syntyneitä toimintamalliehdotuksia. Kunnat voivat soveltaa näitä ehdotuksia omien palvelujärjestelmien tueksi. Niiden tavoitteena on lisätä ikäihmisten mahdollisuutta vaikuttaa kunnan toimintaan ja päätöksiin sekä omien palveluiden toteuttamisen prosessiin. Hankkeen lopputuloksena syntyi neljä aihealuetta koskevaa ehdotusta toimintamalleiksi, jotka koskivat asiakkaan palvelutarpeen arviointia, ikäihmisten vastuutyöntekijän roolia kunnissa ja ikäihmisten osallisuuden tukemista. Osallisuutta pohdittiin kahdessa eri pilotissa; toisessa vanhusneuvostojen toimintaa ja toisessa ikäihmisen vaikuttamismahdollisuuksia ja osallisuutta itselleen suunnattujen palveluiden prosessissa. (Moisio ym. 2013: 5.)

Ehdotuksessa toimintamalliksi, joka käsittelee ikäihmisten vaikuttamismahdollisuuksia ja osallisuutta palveluiden eri vaiheissa, tuodaan esille ikäihmisten parissa työskentelevien työntekijöiden tietoisuuden lisääminen ikäihmisten osallisuudesta ja sitä vahvistavista työmenetelmistä. Erityisesti tulisi kiinnittää enemmän huomiota heikommassa asemassa olevien ikäihmisten osallisuuteen osallisuutta ja voimavarakeskeisyyttä tukevilla työmenetelmillä. Lisäksi ehdotuksessa mainitaan neuvontapalveluiden tärkeys jo ennen ikäihmisen palvelutarpeen syntymistä. Näin alkuvaiheessa neuvonnassa koettu osallisuuden tunne saa ikäihmiset pohtimaan omaa tilannettaan ennaltaehkäisevästi, ja he saavat tietoa kunnan järjestämistä palveluista, jotka tukevat heidän hyvinvointiaan. (Moisio ym. 2013: 17-18.)

2.5 Itsemääräämisoikeus

Puhuttaessa ihmisten vaikuttamismahdollisuuksista ja osallisuudesta, ei voida olla huomioimatta ihmisen itsemääräämisoikeutta, sillä ne eivät voi toteutua ilman ihmisen oikeutta määrätä ja päättää omista asioistaan. Nämä kolme käsitettä liittyvät siis kiinteästi toisiinsa. Ikäihmiset kokevat osallisuutta ja itsemääräämisoikeutensa toteutuvan, kun he saavat olla omatoimisia, heillä on mahdollisuus tehdä valintoja ja kun heillä on

päätäntävaltaa omiin asioihinsa. Sosiaalisella aktiivisuudella on myös vaikutusta osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen kokemukseen. (Karvonen-Kälkäjä 2014: 295.) Itsemääräämisoikeus ei tarkoita sitä, että kaikilla olisi oikeus päättää asioistaan vapaasti omalla tavallaan. Edellytyksenä on se, että päätöksestä ei koidu vaaraa muille, eikä se ole rajoitteena muiden itsemääräämisoikeudelle. Itsemäärääminen esimerkiksi ikääntyvien hoidossa ja huolenpidossa voidaan todeta olevan osallisuutta omien asioiden hoitamisessa. (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2009: 141.)

Suomessa yksilöllisellä itsemääräämisoikeudella on ollut tärkeä asema. Aikuisella ihmisellä katsotaan olevan oikeus päättää itse omista asioistaan jopa tavalla, jonka ei voida katsoa olevan suotuista hänen terveydelleen tai hyvinvoinnilleen. Hänellä on oikeus tehdä sellaisia päätöksiä omassa elämässään, jotka eivät aina ulkopuolisten silmissä näytä olevan hyviä ratkaisuja. Toiset ihmiset voivat puuttua vain sellaisen ihmisen tekemisiin, jotka eivät ymmärrä toimintojensa vaaroja, tai silloin, jos he eivät ole kykeneviä harkitsemaan asioiden seurauksia kuten vakavan mielisairauden tai muun sairauden vuoksi. (Pietarinen & Launis & Räikkä & Lagerspetz & Rauhala & Oksanen 1994: 53.)

Itsemääräämisoikeus ja autonomia voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan; ihmisen *ajattelun autonomiaan*, *tahdon autonomiaan* ja *toiminnan autonomiaan*. Ajattelun autonomian mukaisesti ihminen ymmärtää syy- ja seuraussuhteita, ja ihminen kykenee pohtimaan ja arvioimaan erilaisia tapoja toteuttaa jokin asia, ja hän ymmärtää, että omasta toiminnasta on aina jonkinlainen seuraus. Ihmisen uudet ja vanhat tiedot muokkaavat ajattelua. Tahdon autonomialla tarkoitetaan ihmisen kyvykkyyttä luoda omia toiveita ja päämääriä elämässään sekä mahdollistaa niiden toteutuminen halliten niitä. Toiminnan autonomia on toteutunut, kun ihminen pystyy toteuttamaan erilaisia toimintoja konkreettisesti omien toiveidensa pohjalta. Ihminen pystyy tietoa ja taitojaan lisäämällä vaikuttamaan oman autonomiansa toteutumiseen entistäkin paremmin. (Pietarinen ym. 1994: 51-52.)

Ihmisen terveydellinen tilanne ja toimintakyvyn muutokset saattavat olla uhkana toiminnan, ajattelun ja tahdon autonomian toteutumiselle. Stressi ja masennus voivat vaikuttaa ihmisen toimintaan niin, että ihminen ei pysty keskittymään päätösten tekemiseen. Vaikka hän kykenisi tekemään valinnan, hän ei pysty tekemään sitä, sillä hänellä ei ole psyykkistä kapasiteettia sen toteuttamiseen. Ihmisen ympäristö voi myös estää autonomian toteutumisen, kuten esimerkiksi hoivaympäristö, jossa ihmisen omia toiveita ja tarpeita ei kuunnella ja huomioida hoitohenkilökunnan resurssipulan tai kannustavan ja

rohkaisevan asenteen puuttuessa. (Sarvimäki & Stenbock-Hult 2009: 140.) Itsemääräämisoikeuden toteutuminen voi olla haastavaa erityisesti niiden ikääntyneiden kohdalla, joilla on kognitiivisten taitojen häiriöitä tai puutteita. Erilaiset muistisairaudet voivat esimerkiksi vaikuttaa päätöksentekokykyyn heikentävästi. (Jyrkämä & Nikander 2013: 552.) Muistisairausdiagnoosi ei kuitenkaan saa johtaa automaattisesti itsemääräämisoikeuden kaventumiseen. Erityisesti muistisairauden alkuvaiheessa ikäihminen on usein kykeneväinen tekemään täysivaltaisia päätöksiä. Oikeusturvan näkökulmasta mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tehty muistisairausdiagnoosi suojaa ikäihmisen itsemääräämisoikeutta, sillä hän voi ennakoida tulevaisuutta ilmaisemalla tahtonsa esimerkiksi hoitotahdon muodossa tai hankkimalla itselleen edunvalvojan. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2010: 189-190.)

Ihmisen itsemääräämisoikeudesta on säädetty potilaslaissa eli laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (1992/785) sekä asiakaslaissa eli laissa sosiaalihuollon asiakkaiden asemasta ja oikeuksista (2000/812). Potilaslain mukaisesti potilaan kieltäytyessä hoidosta on pyrittävä etsimään yhteistyössä potilaan kanssa toinen hoitokeino, jonka asiakas hyväksyy. Ellei potilas itse kykene päättämään omaa hoitoaan koskevissa kysymyksissä, laaditaan hänelle hoitopäätös yhdessä omaisten, läheisten tai jonkun muun hänen ennalta määräämään edustajan kanssa. Potilaalla on myös oikeus kieltää suunniteltu hoito tai keskeyttää jo aloitettu hoito, jos hänen katsotaan ymmärtävän päätöksensä ja sen seuraukset. Omaisella tai muulla läheisellä ei myöskään ole oikeutta päättää tarpeelliseksi katsotun hoidon lopettamisesta tai vaatia hoitojen aloittamista. Lääkäri tekee päätöksen hoidon valinnasta lääketieteellisiin tietoihin perustuen sekä potilaan edun ja tahdon huomioon ottaen. (Vanhuus ja hoidon etiikka 2008: 14-15.)

Ikäihmisen itsemääräämisoikeus on aidoimmillaan, kun hänen valintansa ja toimintansa pohjautuvat hänen omaan tahtoonsa sekä arvoihinsa ja arvomaailmaansa, jotka ovat muovautuneet hänen elämänsä aikana. Joissakin tilanteissa ikäihmiset saattavat tehdä valintoja ja päätöksiä, joita he luulevat ympäristön heiltä odottavan, ja he haluavat päätöksillään miellyttää muita oman autonomiansa syrjäyttäen. Aina esimerkiksi hoivapaidan valinta ei ole ikäihmisen itsensä tekemä päätös, vaan siihen on saattanut vaikuttaa erilaiset ulkopuoliset tekijät, jolloin itsemääräämisoikeus ei ole toteutunut. Ikäihmisen itsemääräämisoikeuden säilymisen kannalta palvelujärjestelmien tulee aina tukea autonomian toteutumista. Joskus ikääntyneet ihmiset voivat esimerkiksi siirtää taloudellisen päätöksenteon omaisten hoidettavaksi tai lääkeshoidon kotisairaanhoidajan vastuulle, vaikka kykenisivät vielä hoitamaan niitä itse. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että

ihminen luopuisi myös muista itseään koskevien asioiden päätöksen teosta. (Vallejo Medina & Vehviläinen & Haukka & Pyykkö & Kivelä 2006: 347-348.)

Sanna Myllymäki (2014) on tutkinut itsemääräämisoikeuden ilmenemistä kotihoidon asiakkaina olevien ikäihmisten arjessa. Pro gradu -tutkielmassa selvitetään, kuinka ikääntyneiden toimintakyky, sopeutuminen kotihoidon käytäntöihin ja koti hoivaympäristönä vaikuttavat ikäihmisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Pääsääntöisesti itsemääräämisoikeus koetaan toteutuvan hyvin, mutta toimintakyvyn heikentyessä ikäihmiset kuitenkin kokevat, että heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa hoitonsa laatuun. Toimintakyvyn heikkenemisellä koetaan olevan suora yhteys itsemääräämisoikeuden heikkenemiseen. Tämä vaikuttaa myös osallisuuden ja toimijuuden toteutumiseen heikentävästi. Ikääntyneillä on kuitenkin halu tehdä töitä oman toimintakykynsä eteen, ja he ovat valmiita ottamaan käyttöön uusia toimintamalleja osallisuuden ja toimijuuden toteutumiseksi. Selviytyminen arjen askareista ja kotona asuminen mahdollistavat itsemääräämisoikeuden toteutumisen. Tutkimuksen mukaan ikäihmiset ovat arkoja ilmaisemaan omia tarpeitaan kotihoidon henkilöstölle, ja he tahtovat mukautua kotihoidon sääntöihin ja käytäntöihin turhankin helposti, jolloin itsemääräämisoikeuden toteutuminen on uhatuna. (Myllymäki 2014: 6; 58- 61.)

2.6 Asiakslähtöisyys

1990-luvulla palveluiden käyttäjä on muuttunut *asiakkaaksi*, jonka rooli on samalla korostunut. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkuus nähdään usein erityisenä, koska siihen liittyy olennaisesti kohtaamisia ihmisten kanssa, jotka kärsivät terveydellisistä ja sosiaalisista ongelmista. Asiakkuus voidaan jaotella kolmeen eri kategoriaan; oikeudelliseen, kuluttajuuteen ja hallinnolliseen. Oikeudellinen näkökulma käsittää asiakkaan oikeudet, jotka perustuvat lainsäädäntöön. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (1992/785) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) ovat vahvistaneet asiakkaan juridista asemaa ja palveluiden asiakslähtöisyyttä sosiaali- ja terveysalalla. Lainsäädännöllä pyritään takaamaan asiakkaan hyvä ja ihmisarvoinen kohtelu sekä asianmukainen ja laadukas sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu, joka vastaa asiakkaan tarpeisiin. Viime vuosikymmeninä asiakkaan rooliin on lisätty oikeuksien lisäksi myös yksilön omavastuu ja velvollisuus pitää huolta omasta hyvinvoinnistaan. Kuluttajuuden näkökulmasta on keskeistä asiakkaan äänen kuuleminen ja mahdollisuus osallistua päätöksentekoon heti alkuvaiheen suunnittelusta aina palvelun toimeenpanoon asti. Mahdollisuus valita itse on myös kuluttajan kannalta merkittävä tekijä. Samalla kun sosiaali-

ja terveydenhuollon palveluita on yksityistetty ja ulkoistettu, koko palvelutuotanto on myös kasvanut ja monipuolistunut. Tämä kehitys on myös osaltaan vaikuttanut palvelujen käyttäjien aseman vahvistumiseen kuluttajina. Hallinnollisesta näkökulmasta katsottuna asiakkuus näyttäytyy sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukulttuurien muodossa, kuten asiakasprosessien hallinnassa ja asiakaspalvelutavassa. Hallinnollisuus sisältää erilaisia käytänteitä ja toimintatapoja, jotka ohjaavat organisaation toimintaa. Oleellista on tapa, jolla asiakkaat määritellään organisaatiotasolla. Asiakkuus voi olla yksilön tai useamman henkilön, esimerkiksi perheen laajuinen. Organisaation johtamistavalla on myös suuri painoarvo asiakkuuden ja asiakaslähtöisyyden näkökulmasta katsottuna. Johtamistyyli heijastuu herkästi suoraan tapaan, jolla työntekijät kohtelevat ja kuuntelevat asiakasta sekä siihen, kuinka hyvin asiakkaiden palvelutarpeisiin vastataan. (Virtanen & Suoheimo & Lamminmäki & Ahonen & Suokas 2011: 15-18.)

Asiakas nähdään toimijana eli subjektina, joka on aktiivinen osallistuja eikä vain passiivinen kohde. Toimijan roolissa myös asiakkaalla itsellään nähdään olevan vastuu omasta hyvinvoinnistaan. (Virtanen ym. 2011: 18-19.) Asiakkaasta voidaan myös käyttää termejä *kokija*, *kontrolloija*, *konsultti* ja *kehittäjä*, kun arvioidaan palveluiden ja hoidon laatua asiakaslähtöisestä näkökulmasta. Kokijana asiakas voi arvioida omaa tyytyväisyyttään saamiinsa palveluihin ja hoitoon erilaisten mittareiden avulla. Kontrolloijana hän huolehtii siitä, että toiminnan ja palveluiden laatu pysyy vähintään niille asetetulla minimitasolla. Asiakasta voidaan konsultoida, kun halutaan saada käyttäjän arvio laadusta. Kehittäjän roolissa asiakas on keskeisenä vaikuttajana omassa hoidossaan ja saamiensa palveluiden kehittämistyössä. (Voutilainen & Vaarama & Peiponen 2002: 39-40.)

Asiakaslähtöisyyttä voidaan pitää sosiaali- ja terveydenhuoltoalan arvoperustana, jonka pohjalta jokaista asiakasta kohdellaan ihmisarvoisesti ja hänen tarpeitaan kuunnellen. Keskeistä on, että palveluita kehitetään, suunnitellaan ja toteutetaan asiakkaiden tarpeet edellä eikä organisaatiolähtöisesti, vaikka palveluketjun tuleekin olla molempia osapuolia palveleva. (Virtanen ym. 2011: 18-19.) Jotta palveluita voitaisiin tuottaa asiakaslähtöisesti, palveluntuottajan tulee ymmärtää asiakasta ja asiakkaan palveluntuottajaa. Asiakaspalautteen avulla asiakkaat voivat tuottaa hyödyllistä informaatiota omista toiveistaan ja tarpeistaan palveluja tuottavalle taholle. Asiakaslähtöisyys ei voi toteutua ilman palautteen keräämistä, ja erityisesti palautteen hyödyntäminen on toiminnan kehittämisen kannalta merkittävää. Erilaiset asiakkaita osallistavat toimintamuodot, kuten asiakasraadit, ovat myös asiakaslähtöisyyden kannalta tärkeitä. Asiakasraadit, toiminnan

suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuminen sekä toiminnan arviointi ovat käytännön esimerkkejä asiakaslähtöisyydestä. (Voutilainen ym. 2002: 38-39.)

Asiakaslähtöisyyttä ei ole ilman asiakkaan ja palveluntarjoajan välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksessa asiakaslähtöisyys tarkoittaa asiakkaan kuuntelemista ja tarpeiden huomioimista, mutta pelkästään asiakkaan ehdoilla ei voida täysin toimia, vaikka hän onkin oman elämänsä asiantuntija. (Mönkkönen 2007: 63.) Asiakaslähtöisten palveluiden kehittämisessä tulee pohtia myös vastuunäkökulmaa asiakkaan ja palveluntarjoajan välillä. Asiakas, joka on oman elämänsä asiantuntija, ei välttämättä kuitenkaan pysty osoittamaan aina itselleen parhaiten sopivaa vaihtoehtoa esimerkiksi erikoisosaamista vaativissa tilanteissa, joita sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluihin sisältyy. Asiakkaalla nähdään kuitenkin olevan vastuu omasta hyvinvoinnistaan, vaikka lääketieteellinen vastuu olisikin ammattihenkilöllä. (Virtanen ym. 2011: 32.)

Vanhustyön palveluiden organisoinnin tulisi kulkea asiakaslähtöisempään suuntaan, eikä pohjautua ainoastaan järjestelmän tarpeisiin. Sosiaalisen ulottuvuudet, kuten lähiyhteisön merkitys ikääntyneelle, mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin ja sosiaaliset suhteet sekä niissä tukeminen tulisi olla entistä enemmän tietoisesti läsnä ikäihmisten arjen palveluiden organisoimisessa yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Palveluiden kehittämisen näkökulmasta tulee myös huomioida se, että ne tukevat ikäihmisen elämistä hänen omassa arjessaan. (Haverinen 2008: 239-240.)

3 Työelämäkumppani

3.1 Lempäälän Ehtookoto

Lempäälän Ehtookoto tarjoaa asumispalveluja ikääntyneille, vammaisille ja mielenterveyskuntoutujille. Ehtookodossa on sekä palveluasumista että tehostettua palveluasumista. Lempäälän Ehtookoto koostuu palvelukeskuksesta, yhdeksästä rivitalosta, muistityön yksiköstä ja päivätoimintakeskus Kunnarista, joka tarjoaa sosiaalipsykiatrista kuntoutustointia 18–60-vuotiaille mielenterveyskuntoutujille. Rivitaloasunnoissa on 51 palveluasumisen paikkaa ja 6 tehostetun palveluasumisen paikkaa, joiden asukkaiden hoidosta ja hyvinvoinnista vastaa kotihoito. Asuntoja alueella on yhteensä 79. Ehtookodossa on tarjolla monipuolista ryhmä- ja viriketoimintaa, ja juhlia ja tapahtumia järjestetään kuukausittain. Ehtookodossa työskentelee 44 henkilöä, joiden lisäksi toiminnassa on mukana vapaaehtoistyöntekijöitä, opiskelijoita, työkokeiluharjoittelijoita ja yhdyskuntapalvelua suorittavia henkilöitä. (Toimintasuunnitelma 2017: 3-16.)

3.2 Lempäälän Ehtookodon arvot

Lempäälän Ehtookodon toiminnan kulmakiviä ovat asiakaslähtöisyys, oman tahdon toteutuminen, osallisuus ja yhteisten arvojen mukaan toimiminen. Arvomaailma rakentuu ihmisen kunnioittamisesta, oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvoisuudesta, yksilöllisyydestä, turvallisuudesta ja yhteisöllisyydestä. Ehtookoto haluaa turvata jokaiselle asukkaalle omannäköisen, onnellisen ja oman tahdon mukaisen hyvän elämän. Asukkaita kannustetaan osallisuuteen ja aktiivisuuteen voimavaralähtöisesti. Asiakaslähtöisyys on Ehtookodossa yksi keskeinen toimintaperiaate, jota pyritään edistämään mahdollisimman monipuolisesti. Asukkailla ja ulkopuolisilla asiakkailla on mahdollisuus osallistua asiakastoimikunnan toimintaan, joka on keskeinen vaikuttamiskanava asukkaille Ehtookodon toiminnan kehittämisessä. Ehtookodon asukkaat ovat mukana muun muassa erilaisten tapahtumien suunnittelussa sekä henkilökunnan rekrytoinnissa. (Toimintasuunnitelma 2017: 3-5.)

3.3 Oma tahto -mittari

Lempäälän Ehtookodossa on käytössä Oma tahto –mittari, jonka avulla arvioidaan asukkaiden oman tahdon toteutumista palveluiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Mittaus tehdään sekä asukkaille (Liite 3) että henkilökunnalle (Liite 4). Arviointi pyritään toteuttamaan vuosittain, ja sen suorittaa aina talon ulkopuolinen henkilö. Mittarin ovat kehittäneet Ehtookodon johtaja Jaana Holm-Tikkanen sekä palvelupäälliköt Johanna Kormano ja Mari Kuivamäki Edupolin tuotekehittäjäkoulutuksessa vuonna 2012. Oma tahto -mittari on kehitetty Ehtookodon tarpeista lähtöisin, eikä se pohjaudu ulkopuolisiin malleihin. (Holm-Tikkanen 2018.)

Oma tahto -mittaus on toteutettu kaksi kertaa aikaisemmin, vuosina 2013 ja 2017. Ensimmäisen mittauksen on tehnyt geronomiopiskelija Saara Jouhtinen ja toisen datanomiopiskelija Juho Sakara. (Holm-Tikkanen 2018.) Lempäälän Ehtookoto on asettanut vuoden 2017 toimintakertomuksessaan tavoitteeksi toteuttaa asukkailleen patentoimansa Oma tahto –arvioinnin oman tahdon toteutumisesta (Toimintasuunnitelma 2017: 6). Vastaamme opinnäytetyössämme tähän tarpeeseen, kun toteutamme kyselyn haastattelimillemme Ehtookodon asukkaille ja henkilökunnan jäsenille. Opinnäytetyömme haastatteluosuudessa käytettyjä kysymyksiä voidaan hyödyntää Oma tahto -mittarin kehittämistyössä.

Oma tahto -mittarin käytön tueksi on kehitetty Oma tahto -kirjaus Domacare-asiakastietojärjestelmään. Ehtookodon henkilökunta on perehdytetty sen käyttöön, ja kirjauksesta on tehty oma ohjeistuksensa myös uusien työntekijöiden perehdytykseen. Kirjauksesta on maininta myös IMS -laatu järjestelmän toimintakäsikirjassa sekä Ehtookodon oma- valvontasuunnitelmassa. (Holm-Tikkanen 2018.)

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme tarkoitus on selvittää, kuinka osallisuus ilmenee Lempäälän Ehtookodon asukkaiden arjessa, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia heillä on omassa arjessaan, ja millä tavoin Ehtookodon henkilökunta voi edistää asukkaiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Haastattelemme opinnäytetyötämme varten sekä Lempäälän Ehtookodon asukkaita että henkilökuntaa. Haastattelun lisäksi toteutamme asukkaille ja työntekijöille Lempäälän Ehtookodon patentoiman viisiportaisen Oma tahto –arvioinnin mukaisen kyselyn, jonka avulla selvitetään asukkaiden oman tahdon toteutumista palveluiden suunnittelun ja toteuttamisen kohdalla. Opinnäytetyön tavoitteena on muodostaa ymmärrys siitä, kuinka hyvin asukkaiden oma tahto toteutuu Lempäälän Ehtookodossa, ja miten osallisuus näkyy asukkaiden arjessa. Tavoitteenamme on myös selvittää, millainen rooli Ehtookodon työntekijöillä on asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämisessä.

4.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksiä ovat:

Miten osallisuus näkyy asukkaiden arjessa?

Millaisia vaikuttamismahdollisuuksia Lempäälän Ehtookodon asukkailla on omassa arjessaan?

Miten Ehtookodon työntekijät edistävät asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia ja osallisuutta?

Laadullinen tutkimus on luonteeltaan prosessinomainen, minkä seurauksena tulkinnot ja näkökulmat saattavat vielä muuttua tutkimuksen edetessä (Kiviniemi 2001: 68.) Tutkimuskysymykset saattavat muuttua ennen aineiston keräämisvaihetta, ja niitä voidaan tarvittaessa myös täsmentää, kun aineistoa kerätään. Keskeistä on, että tutkimuskysymykset ja kerätty aineisto ovat yhteensopivia. (Moilanen & Räihä 2001: 51.) Muokkasimme omia tutkimuskysymyksiämme aineistoa litteroidessamme, kun huomasimme, että osallisuus nousi keskeiseksi teemaksi opinnäytetyössämme alun suunnitelmavaiheen vaikuttamismahdollisuus-näkökulman sijaan.

4.3 Tutkittavien ääni esiin laadullisen tutkimuksen avulla

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa tavoitellaan todellisen elämän kuvaamista ihmisen itsensä kokemana ja kuvaamana (Hirsjärvi 2010: 161). Valitsimme opinnäytetyöhömmme laadullisen tutkimuksen, koska halusimme selvittää kahden kohderyhmän eli Lempäälän Ehtookodon asukkaiden ja työntekijöiden kokemuksia heille merkityksellisistä teemoista. Laadullisen tutkimuksen avulla pyrimme tutkimaan valitsemaamme ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, mikä on laadullisen tutkimuksen yksi tavoite. (Vilkka 2005: 97.) Laadullinen tutkimus soveltuu hyvin ihmisten kokemusmaailman esille tuomiseen ja niiden merkitysten tutkimiseen. Lisäksi sen avulla pystymme kuvaamaan ja tulkitsemaan Ehtookodon asukkaiden osallisuuden ilmenemismuotoja ja heidän vaikuttamismahdollisuuksiaan. (Kananen 2008: 24.)

Haastattelu on tyypillisimpiä tapoja kerätä aineistoa laadullista tutkimusta tehdessä. Sen käyttö on perusteltua tilanteessa, jossa halutaan selvittää tutkittavan ajatuksia tai etsiä syitä hänen toiminnalleen. Valitsimme haastattelun oman opinnäytetyömme aineistonkeräystavaksi, koska halusimme kysyä sekä Lempäälän Ehtookodon asukkailta että työntekijöiltä heidän näkemyksiään osallisuudesta ja vaikuttamisen keinoista suoraan heiltä itseltään. Koemme haastattelun tarjoavan meille kattavan aineiston, ja haastatteleamalla asukkaita ja työntekijöitä yksitellen pystymme varmistamaan, että jokainen saa mahdollisuuden tulla kuulluksi. Haastattelu on myös hyvin joustava tapa kerätä tietoa, koska tutkijalla on valta säädellä kysymysten järjestystä. Haastattelun joustavuutta lisää myös mahdollisuus tehdä lisäkysymyksiä tai toistaa kysymys, mikäli haastateltava niin toivoo. Tarvittaessa voidaan myös oikaista väärinymmärrettyjä kohtia tai termejä. Pidämme haastattelua kyselyä parempana aineistonkeruutapana omassa opinnäytetyössämme, sillä meillä on mahdollisuus korjata mahdollisia virheellisiä oletuksia tai käsityksiä toisin kuin kyselytutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 71-75.)

4.4 Teemahaastattelu aineistonkeruumuotona

Teemahaastattelu on yleisimpiä tapoja toteuttaa tutkimushaastattelu. Sen ideana on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä keskeiset teemat, joihin halutaan löytää vastaus. (Vilkka 2005: 101-102.) Teemahaastattelu on myös opinnäytetyössämme käytettävä aineistonkeruumuoto. Päädyimme sen käyttämiseen, koska teemahaastattelu on luonteeltaan joustava, ja se keskittyy ihmisten tulkintoihin ja merkityksiin, joita he antavat asioille. Tulokset ja merkitykset muodostuvat haastattelun aikana, joka on ainutlaatuinen

vuorovaikutuksellinen tilanne. Teemahaastattelu rakentuu siis ennalta määritellyistä teemoista, jotka toistuvat jokaisessa haastattelussa, mikä tekee siitä puolistrukturoidun. On kuitenkin tutkijan päätettävissä, kysyykö hän jokaiselta haastateltavalta samat kysymykset samassa järjestyksessä, vai noudattaako hän hieman vapaamuotoisempaa linjaa. Omassa työssämme näemme parhaaksi toteuttaa haastattelut mahdollisimman yhdenmukaisesti, jotta pystymme vertailemaan saamiamme tuloksia keskenään mahdollisimman tarkasti. Teemahaastattelu sopii opinnäytetyöhömmä luontevasti, sillä se tuo tutkittavien oman äänen esiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 73-75; Hirsjärvi & Hurme 2006: 48.)

Teemahaastattelussa haastattelijalla on vastuu siitä, että keskustelu pysyy annettujen teemojen sisällä (Vilkkä 2005: 103). Päätimme haastatella jokaisen asukkaan ja työntekijän yksitellen, jotta pystymme varmistamaan, että haastattelun teemat pysyvät mahdollisimman hyvin keskiössä, ja jotta jokaisen haastateltavan ääni pääsisi varmasti kuuluviin. Haastattelun kolme teemaa, osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet ja itsemääräämisoikeus, muodostuivat pitkälti Lempäälän Ehtookodon toiveesta. Näiden kolmen teeman kautta pystymme kartoittamaan asukkaiden ja työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, miten osallisuus ilmenee asukkaiden arjessa, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia asukkailla on, ja toteutuuko asukkaiden itsemääräämisoikeus Ehtookodossa.

Haastattelu on ajankäytöllisesti hyvin hidas prosessi (Tuomi & Sarajärvi 2009: 74). Haastattelurungon laatimiseen, sopivien haastateltavien etsimiseen ja käytännön järjestelyistä sopimiseen sekä itse haastattelutilanteeseen saa varata aikaa jopa useita kymmeniä tunteja. Myös litterointivaihe vie aikaa. Haastattelijalla pitäisi myös olla kokemusta haastatteluiden tekemisestä, mitä meillä ei opinnäytetyön tekijöinä entuudestaan ollut. (Hirsjärvi & Hurme 2006: 35.) Sosiaalisesti hyväksyttävien vastausten antaminen on myös yleistä, ja sillä on tulosten luotettavuutta heikentävä vaikutus. Vastaaaja saattaa siis antaa sellaisen vastauksen, jossa hän kuvaa itseään esimerkiksi aktiivisena kansalaisena tai luotettavana ihmisenä, vaikka hän ei todellisuudessa yhtä aktiivinen tai luotettava olisikaan. (Hirsjärvi & Hurme 2006: 35; Hirsjärvi 2005: 195-196.)

4.5 Opinnäytetyön kohderyhmä

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten seitsemää Ehtookodossa asuvaa asukasta ja viittä työntekijää. Asukkaat ovat iältään 69–94-vuotiaita, ja Ehtookodossa asuttu aika vaihtelee kahdesta viikosta neljään ja puoleen vuoteen. Kaikki asukkaat asuvat Ehtookodon alueella omissa asunnoissaan, ja osa heistä saa kotihoidon palveluita päivittäin.

Osa asukkaista ei vielä tarvitse mitään ulkopuolista apua, mutta kaikki haastateltavat käyttävät Ehtookodon palveluita ja osallistuvat vapaa-ajan toimintaan säännöllisesti. Haastatteluun osallistuneet työntekijät ovat iältään 38–57-vuotiaita. He toimivat Ehtookodon eri yksiköissä erilaisissa työtehtävissä, mikä mahdollistaa myös laajemman näkökulman tutkimuskysymyksiemme tarkasteluun. Työsuhteiden kesto vaihtelee puolesta-toista vuodesta seitsemääntoista vuoteen.

Valintamme haastatella sekä asukkaita että työntekijöitä perustuu opinnäytetyön tilaajan eli Lempäälän Ehtookodon toiveeseen selvittää molemman kohderyhmän näkemyksiä asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista, osallisuuden toteutumisesta sekä oman tahdon kuulemisesta Ehtookodossa. Ehtookodon työntekijöitä ja asukkaita informoitiin opinnäytetyöstämme, ja siitä ilmoitettiin myös Ehtookodon asukastiedotteessa syksyllä 2017. Osa haastatelluista asukkaista ilmoitti itse kiinnostuksestaan osallistua opinnäytetyöme haastatteluihin, ja muutamalta asukkaalta oli etukäteen kysytty, mikäli he halusivat osallistua haastatteluun. Vilkan (2015) mukaan haastateltavia valittaessa on oleellista huomioida tutkittavien omakohtainen kokemus tutkittavasta ilmiöstä (Vilka 2015: 135). Haastateltavaksi valikoitui henkilöitä, joilla on kokemusta joko Ehtookodon asukkuudesta tai työntekijyydestä.

4.6 Haastattelun toteutus

Opinnäytetyöme teemahaastattelurunko koostuu muutamasta taustoittavasta kysymyksestä haastateltavan ikään ja asumisen tai työsuhteen keston liittyen, sekä kolmesta eri teemasta, jotka ovat osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet sekä itsemääräämisoikeus. Muotoilimme kysymykset hieman eri tavalla asukkaille ja henkilökunnalle, jotta ne olisivat mahdollisimman selkeitä merkitykseltään. Avasimme haastavampien, kuten esimerkiksi jonkun termin sisältävien kysymysten, sisältöä haastateltaville. Pyrimme kysymään kaikilta saman kohderyhmän haastateltavilta samat kysymykset, jotta pystyisimme vertailemaan kohderyhmän tuloksia mahdollisimman tarkasti keskenään. Teimme myös tarkentavia lisäkysymyksiä, mikäli haastateltava ei vastannut kysymykseen tai hän itse toivoi tarkennusta kysymykseen.

Haastattelut toteutettiin kolmen päivän aikana Lempäälän Ehtookodossa elokuussa 2017. Tilana toimi Ehtookodon päärakennuksessa sijaitseva kokoustila, joka varattiin meidän käyttööme. Tila sopi haastattelutilanteeseen hyvin äänieristyksensä ja valoisuutensa ansiosta. Se on myös kodikas, mikä auttoi luomaan rennon ilmapiirin. Sijainti

on myös kaikille osallistuneille tuttu. Kaksi haastattelua tehtiin asukkaiden kotona. Lumme-Sandtin (2017) mukaan haastattelutilan tulee olla rauhallinen, jotta mahdollinen melu tai ohi kulkevat ihmiset eivät häiritse haastattelutilannetta. Tämä tulee huomioida erityisesti ikääntyneiden ihmisten kohdalla, joilla saattaa olla heikentynyt kuulo- tai näköaisti. On kuitenkin kohteliasta olla olettamatta, että ikääntyminen automaattisesti tarkoittaisi huonoa kuuloa. Siksi haastattelijan kannattaa korottaa ääntään vasta siinä tapauksessa, jos haastateltava niin itse pyytää. (Lumme-Sandt 2017: 301.) Haastattelutilanteessa pyrimme myös huomioimaan ikäihmisten mahdolliset toimintakyvyn rajoitteet antamalla jokaisen haastateltavan valita itse heille mieluisimman istumapaikan huoneesta, jotta haastattelutilanne olisi heille mahdollisimman miellyttävä ja mukava. Siirsimme tarvittaessa myös huonekalujen paikkaa, jotta tarvittavat apuvälineet, kuten pyörätuoli ja rollaattori, mahtuivat sisään. Toistimme tarvittaessa kysymyksen ja korotimme ääntämme, mikäli haastateltava niin toivoi. Nauhoitimme haastattelut kahdelle nauhurille ja kännykän sanelimeen varmistuaksemme kaikkien haastattelujen tallentumisen. Haastateltavat unohtavat nauhurin melko pian haastattelun alkamisen jälkeen, mutta saattavat aluksi hieman jännittää puhumista nauhurin läsnä ollessa (Hirsjärvi & Hurme 2006: 92). Osa haastateltavistamme tuntui hieman jännittävän haastattelun alkuvaiheessa, kun nauhurit laitettiin päälle, mutta muutaman kysymyksen jälkeen tunnelma keveni ja haastateltavat rentoutuivat.

Yhtä haastattelua varten varattiin aikaa kolmekymmentä minuuttia, mutta osa haastateluista kesti hieman ennakoitua pidemmän ajan. Hirsjärven ja Hurmeen (2009) mukaan ikäihmiset suostuvat usein mielellään haastateltaviksi, sillä heillä on aikaa ja he kertovat mielellään mielipiteistään ihmisille, jotka ovat niistä kiinnostuneita (Hirsjärvi & Hurme 2009: 133). Huomasimme, että haastatteluun osallistuneet ikäihmiset olivat kovin innokkaita keskustelijoita, ja välillä keskustelun aiheet vaihtuivat arjen kuulumisten puolelle, mikä johti joidenkin haastattelutilanteiden venymiseen. Haastattelujen ajankohdaksi pyrimme valitsemaan sekä ikäihmisille että henkilökunnalle mahdollisimman sopivan ajan. Asukkaiden kohdalla pyrimme sijoittamaan haastattelut aamu- ja iltapäivään sijoittuvalle ajanjaksolle, jotta osallistujien vireystaso olisi mahdollisimman korkea. Työntekijät saivat itse valita oman haastatteluajankohtansa sopimaan parhaiten omaan työvuoroonsa.

Tutkimussuunnitelmaa laatiessamme meidän oli tarkoitus haastatella vain kotihoitoa saavia asukkaita ja kotihoidon työntekijöitä, mutta haastatteluvaiheessa meidän toivottiin laajentavan tutkimustamme kattamaan myös muita Ehtookodon yksiköitä. Näin Ehtookoto saa monipuolisemman kattauksen erilaisia palveluja käyttävien asukkaiden ja eri

yksiköissä työskentelevien työntekijöiden näkemyksistä. Huomioimme toiveen myös haastattelutilanteessa, jossa poistimme haastattelurungon kysymyksistä kotihoito-termin, sillä se koskee vain osaa haastateltavista. Olimme alustavasti sopineet Ehtookodon johtajan kanssa, että haastattelemme kymmentä asukasta ja viittä henkilökunnan jäsentä. Toive haastateltavien lukumäärästä oli lähtöisin Ehtookodosta. Haastattelupäivien aikana saimme lopulta haastateltua kahdeksan asukasta ja viisi työntekijää. Osa asukkaista oli joko unohtanut osallistuvansa haastatteluun, tai he olivat muuten estyneitä osallistumaan. Jouduimme jättämään yhden haastattelun käyttämättä, joten analyysissä mukana olevien haastateltavien asukkaiden lopullinen määrä on seitsemän ja työntekijöiden viisi. Seitsemän asukashaastateltavaa riitti erinomaisesti aineiston saturaation eli kylläntymispisteen saavuttamiseen. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tässä vaiheessa vastaajien tuottama informaatio ei enää tuota mitään uutta tutkimuskysymyksen kannalta, vaan vastauksissa alkavat toistua samat aihealueet (Tuomi & Sarajärvi 2009: 87).

4.7 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineiston analysoimisen ensimmäinen vaihe on muuntaa nauhoitettu aineisto kirjalliseen muotoon eli litteroida se. Litteroinnin avulla aineistosta saa hallittavamman muotoisen. (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2017: 13.) Litteroinnin tarkkuus on riippuvainen tutkimusongelmasta ja siitä, miten aineistoa lähestytään. Me halusimme selvittää, mitä Ehtookodon asukkaat ja työntekijät kertovat valitsemistamme teemoista, eli keskityimme asiasisältöön esimerkiksi puheen sävyn ja painotusten sijaan. (Ruusuvuori 2017: 424.) Aloitimme aineiston litteroinnin haastatteluja seuraavalla viikolla. Litteroitavan nauhoitteen kesto on yhteensä viisi tuntia ja neljäkymmentäkahdeksan minuuttia. Litteroitua tutkimusaineistoa kertyi yhteensä 79 sivua Arial -fontilla ja 1,0 rivivälillä. Aineiston muuntamisessa tekstimuotoon kului noin puolitoista viikkoa.

Ennen kuin lähdimme jatkamaan aineiston analysointia, perehdyimme huolella litteroituun aineistoon lukemalla sen tarkasti läpi useaan kertaan, jotta hahmottaisimme aineiston sisällön mahdollisimman hyvin. Olimme laatineet melko laajan haastattelurungon tutkimustamme varten, minkä huomasimme aloittaessamme sisällönanalyysiprosessin. Tarkastelimme aineistoa kriittisesti etsien sieltä tutkimuskysymyksiimme vastaavia kohtia. Valitsimme oleelliset kysymykset mukaan analyysiin, ja osan aineistosta jouduimme jättämään analyysin ulkopuolelle sen epäoleellisuuden vuoksi. Pelkistimme asukkaiden ja henkilökunnan vastauksia, ja koodasimme litteroidusta aineistosta

tutkimuskysymyksiimme vastaavat kohdat eri värein alleviivaamalla, jotta pystyimme hahmottamaan, mitkä kohdat aineistosta ovat analyysin kannalta olennaisia. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan aineiston redusoimisen eli pelkistämisen ideana on tiivistää tai muuttaa aineistoa pienempiin osiin, ja prosessia ohjaa aina tutkimuskysymys, joka tulee pitää kirkkaana mielessä. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 109.)

Seuraavaksi ryhmittelimme eli klusteroimme pelkistettyjä ilmauksia teemahaastattelun teemojen ja niihin liittyvien tutkimuskysymysten alle, ja etsimme niistä yhtäläisyyksiä ja muodostimme niistä sopivia ryhmiä. Klusterointia tehdään, jotta saadaan muodostettua ryhmiä samaa asiaa tarkoittavista käsitteistä, jotka sitten yhdistetään omiksi luokikseen. Aineiston ryhmittelyn jälkeen aloitimme klusteroidun aineiston käsitteellistämisen eli abstrahointivaiheen, joka auttaa muodostamaan klusteroidusta aineistosta teoreettisia käsitteitä, jotka ovat tutkimuskysymysten kannalta oleellisia. Tutkimuskysymykseen saadaan vastaus yhdistettyjen käsitteiden avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 110-112.) Aineiston analysointi litteroinnista abstrahointiin vei noin kuukauden, ja oli ajallisesti opinnäytetyömme työllistävin vaihe. Työskentelyämme haastoi kahden eri aineiston perusteellinen työstäminen ja tulosten vertailu keskenään.

Taulukko 1. Esimerkki aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Henkilökunnan näkemyksiä asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista oman arjen toteutumiseksi.

Pelkistykset	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
<p>asukasraati</p> <p>asukastoimikunta x2</p> <p>asukastoimikunta toiveiden mahdollistajana</p>	<p>asiakastoimikunnassa vaikuttaminen</p>	<p>yhteisössä vaikuttaminen</p>	<p>Henkilökunnan näkemyksiä asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista oman arjen toteutumiseksi</p>
<p>asukkaiden osallistuminen rekrytointiin</p> <p>mahdollisuus vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja sen toteutukseen</p>	<p>osallistuminen toiminnan kehittämiseen</p>		
<p>asukkaalta kysyminen x3</p> <p>kaikilta asukkailta kysyminen</p> <p>asukkaiden toiveiden kuunteleminen</p> <p>henkilökunnalle puhuminen</p> <p>oman tahdon huomioiminen</p> <p>saavutettavuus ja avoimuus</p> <p>kuunteleminen</p>	<p>toiveista keskusteleminen henkilökunnan kanssa</p>	<p>arjen toimintoihin vaikuttaminen</p>	
<p>mahdollisuus vaikuttaa hoidon aikataulutukseen</p> <p>uusien toimintojen kokeileminen asukkaiden toiveiden pohjalta</p> <p>töiden jakaminen niin, että aikaa olisi yksilölliseen kohtaamiseen</p>	<p>hoitotyön suunnittelu</p>		

5 Tulokset

5.1 Osallisuus

5.1.1 Asukkaat

Asukkaiden mahdollisuudet toteuttaa itseään ja omannäköistä elämää edistäviä tekijöitä Ehtookodossa

Mahdollisuus osallistua itselle mielekkääseen toimintaan, kuten Ehtookodon tarjoamiin harrastusmahdollisuuksiin ja tapahtumiin, ovat vastaajien mukaan merkittäviä tekijöitä omannäköisen elämän toteutumisen kannalta.

No kyllä minä olen vähän semmonen sellainen toiminnan ihminen ollu aina että minä osallistun täällä kaikkeen sellaiseen mistä tykkään ja yksi niistä on käsi-työt...minä olen tehnyt täällä aika paljon vaatteitakin itselleni.

Ja sitten tää Tiistain tohinat, mikä oli tänään. Sitten Tiistain tohinoissa leivotaan aika paljon. Mä oon tottunu leipomaan paljon kotona.

Monipuolinen harrastus- ja vapaa-ajan toiminta tarjoaa asukkaiden mukaan mahdollisuuksia omannäköisen elämän toteutumiseen.

Joo no täällä on semmosta toimintaa meille. Justiin tuota niinku, että täällä on nyt-kin esmerkiks tuo bingon pelaaminen.. nyt se on tuota hyvin hyvin paljon porukkaa tulee aina tuonne. Se on tuo huone melekeen täynnä aina.

Asukkaiden väliset ystävyysuhteet ja ryhmätoiminta, kuten yhdessä tehdyt retket, mainittiin useamman kerran. Ryhmätoiminnan nähdään myös aktivoivan asukkaita liik-keelle.

Ihan saa sanoa, et ne on ihan semmosia tuttuja, jokapäiväisiä ystäviä.

Ja se on sitten meillä on ainaki tuo porukka sillä lailla liimautunu yhteen sillai, että siinä on tuota oikeen noin. Niin ku yks nyt joutu tonne sairaalaan, on sille lähetty kortteja ja käyty kattomassa.

Joo se on justiin se ryhmä.. ryhmähomma, niin se on hyvä. Tehtiinpä siinä sitte mitä hyvänsä. Laivaristeilyllä on käyty ja semmosta että. Se on justinsa sitä vähä semmosta, että niinku liikkeelle pääsee vähäsen johonkin.

Kaikki vastaajat kuvaavat oman elämänsä olevan lähes samanlaista kuin mitä se on ollut ennen Ehtookotoon muuttamista. He kokevat pystyvänsä liikkumaan ja toteuttamaan itseään vapaasti ilman ulkopuolisia rajoittavia tekijöitä.

No ainakin siinä puitteissa mitä mä oon menneisyydessä, mikä mun tapani on ollu niin kyllä, ihan kunnollisesti. Juu ei mun tarvi muuttaa mielipiteitäni eikä tapojani eikä nukkumaanmenoajoja eikä niin edelleen.

Mää voin kyllä tehdä melkein mitä mä haluan täällä että niin. Ei kukaan tuu kieltään eikä neuvoon mua mitenkään että niin, miten mun pitää elää, elää että niin. Että se on aika helpoo mun elämä kyllä täällä ollu että.

Asukkaat mainitsevat useaan kertaan myös osallistumisen vapaaehtoisuuden olevan merkittävä tekijä omannäköisen elämän toteutumisen näkökulmasta. He jakavat kokemuksen vapaudesta päättää itsenäisesti omista menoistaan.

Jos haluaa osallistua johonkin saa osallistua, ja jos ei halua niin ei oo pakko. Että sit saa olla niinku omissa oloissaan, jos haluaa, et ei tuu mihinkään tommosiin kerhoihin ja kuntosaliin tai tämmösiin. Jos ei halua niin ei sille sit, kyllähän sitä sit houkutellaan kun on semmosii, jotka jarruttaa et en minä nyt voi ja mä oon nyt näin. Kuitenkin täällä saa olla niinku oma ittensä, jos haluat. Ja jos et halua, niin saat olla omissa oloissa.

Kodinomaisuus ja viihtyisyä, tuttu asuinympäristö edistää myös asukkaiden mukaan heidän omannäköistä elämäänsä ja sen toteutumista.

Täällähän saa olla ihan niinku täällä ois ihan kotona niinku muuallakin. Tää on semmonen kodinomainen, että oikein mielelläni oon täällä.

Ensikskin niin kun mä oon joutunut liikkumaan tällä alueella niin tää on niin keskeinen paikka sijainniltaan, mun kotipaikka. Tää on mulle hyvin semmonen läheinen seutu.

Empaattinen henkilökunta ja Ehtookodon rauhallinen ja turvallinen ilmapiiri mainitaan myös yhdessä vastauksessa.

(...) ja sitten henkilökunta on, niin ne on niin semmosia myötäeläjiä ja empaattisia, että jotenkin täällä on niin rauhallista, turvallista.

Omannäköistä elämää edistää asukkaiden mainitsema hyvä toimintakyky, mikä mahdollistaa itsenäisen liikkumisen ja osallistumisen itselle mielekkääseen toimintaan.

Asukkaat kuvaavat omia mahdollisuuksiaan rajattomiksi tilanteessa, jossa heidän toimintakykynsä mahdollistaa esimerkiksi itsenäisen liikkumisen.

Oma terveys. Jos nyt katsotaan että kunto on sama asia ku terveys tai terveys käsittää kunnan, niin. Vielä paremmin sitten kun, kun ja jos minä pääsen kunnolla kävelemään taas, niin sillohan mulla on kaikki tiet auki. Voin mennä pelaamaan shakkia ja petankkia ja mennä bingoon ja mennä salille ja mennä vaikka uimaan, vaikken minä siitä uimisesta niin välitä.

Mä pääsen sentäs vielä liikkumaan sikäli, että tota, vaikka mulla on jalat on vähä huonot. En mä enää pitkiä matkoja pysty kävelemään. Mutta saatan käydä lenkillä.

Yksi vastaajista kertoo hankkineensa itselleen kolmipyöräisen mopon, joka mahdollistaa itsenäisen asioinnin myös Ehtookodon ulkopuolella. Liikkumisen apuväline lisää hänen mahdollisuuksiaan toteuttaa itseään.

Mutta mä ostin sitten sen mopon, tota semmosia kolmipyöräisiä, semmosia mitä niitä nyt on myytävänä. Mä pääsen sillä nyt kauppaan ja asioille ja asioille tonne apteekkiinkin ja postiin ja muuta ja sillä lailla. Ja aina sitten, kun noita on terveyskeskukseenkin aina, niin kun se on semmonen aika, että kun se määrä sieltä sen ajan, niin se on silloin mentävä sinne. Siinä se on hyvä, että pääsee itte. Viime vuonna mä vielä pystyin siellä käymään tommosen potkupyörän kans. Mutta en mä tota nyt enää. Kyllä se kaksi kilometriä on liian pitkä matka, en mä sitä pysty kyllä enää.

Tekijöitä, jotka edistävät asukkaiden osallistumista tapahtumiin tai harrastusmahdollisuuksiin Ehtookodossa

Asukkaat kuvaavat oman toimintakykynsä ja terveydentilansa vaikuttavan heidän osallistumismahdollisuuksiinsa. Vastaajien mukaan riittävä toimintakyky mahdollistaa tapahtumiin ja harrastuksiin osallistumisen.

No sehän on ne voimat, mutta mulla on poweria vielä.

Ja moni muu on sanonu mulle aivan samaa, että kun on joskus oikeen virkeessä kunnossa, niin neljä viis tuntia menee vähintään päivästä tuolla ylhäällä (harrastustoiminnassa).

Osallistumisen vapaaehtoisuus ja toiminnan monipuolisuus mainitaan useaan kertaan. Asukkaiden vastauksista nousee esiin tyytyväisyys siihen, että jokaisella on mahdollisuus suunnitella ja käyttää aikansa itselle mieleiseen toimintaan tai jäädä halutessaan kotiin.

Että pystyy ja voi mennä silloin kun innostaa ja huvittaa ja haluttaa ja jos on jotain mihin oikeen jotain erikoista mielessä, niin voi mennä heti kertomaan. Ja ryhmiä on valita ja harrastuksia on vaikka mitä. Ettei voi sanoo, ettei täällä oo mitään mitä mä tekisin.

Jokainen voi sen oman vapaa-aikansa suunnitella.

Yksi asukas toteaa uusien kiinnostavien ryhmien ja toiminnan aloittamisen osallistumista edistäväksi tekijäksi.

Tietysti se on toi jos aina keksitään aina uusia uusia tota tämmösiä hommia niinku. Nyt meillä oli tuossa yks uusi homma oli nyt niinku alkuvuodesta. Niin tota ruvettiin ja semmonen pieni porukka kerättiin ja alettiin pelaamaan korttia. Ja nyt pitäs sitten tulla semmonen joka on niinku shakkikerhon tapanen. Nehän on semmosia kun joku keksii jotaki semmosta uutta niin.

Henkilökunnan aktiivisuutta asukkaiden kannustajina ja aktivoijina korostetaan monen vastaajan puheenvuorossa. Henkilökunnan kerrotaan muistuttavan asukkaita tapahtumista sekä hakevan asukkaita harrasteryhmiin ja muuhun toimintaan.

Vaikka niinku jos niinkun aina ilmotetaan moneen otteeseenkin siitä, kun unohtaa jonkun niin kyllä se on sitten jo kumma juttu, jos ei niitten muistutuksien jälkeen, et on silloin sitä ja sitä.

No ihan kivoja ihmisiä, kun haetaan tonne. Ihan ilomielin menen.

Tekijöitä, jotka estävät tai hankaloittavat tapahtumiin osallistumista

Yksi asukas mainitsee, että mielialan muutokset saattavat joskus olla tapahtumiin tai harrastuksiin osallistumisen esteenä. Toisen asukkaan mukaan joskus ei vain huvita osallistua, ja hän päättää tällöin jäädä kotiin.

Joskus on semmonen sitten niin, että on tosiaan ittestä kiinni, että minä en nyt jaksa, minä en nyt viitti. Se on niinku semmonen. Joskus ja hyvin harvoin, kyllä mä oon nokka pitkänä aina joka paikassa. Mutta joskus on mieliala semmonen, että en mä en nyt.

Nyt mä sanon rumasti, jos mä en halua niin mä en halua. Jos mä haluan, niin mä teen sen. Että se riippuu itsestään sekin, että ei.. ei tee pakolla, pakolla ei tarvitse tehdä mitään, mitä ei haluaisi. Että niin kauan kun itse on vielä, anteeks vaan järjissäänsä niin että saa itse päättää, että.

Muut päällekkäiset menot voivat joskus myös estää asukasta osallistumasta Ehtookodossa järjestettävään toimintaan.

Jos on muuta tietysti, jos on muuta estettä, et lähtee jonnekkain muualle.

Yhden vastaajan mukaan sairastuminen saattaa olla kotiin jäämisen syy.

No se on henkilökohtanen juttu ihan, jos vaikka esimerkiks sairastuu.

Asukas saattaa tarvita ulkopuolista apua esimerkiksi hoitajalta, jotta hän pystyy osallistumaan tapahtumiin ja harrasteryhmiin. Hän kertoo saaneensa apua pyörätuolilla liikkumiseen Ehtookodon työntekijöiltä.

No toi pyörätuoli justiin, että kun mä tarviin sitä pitemmälle matkalle.

Asukkaiden kokemuksia työntekijöiden antamasta tuesta tapahtumiin, harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan osallistuttaessa

Useat vastaajat mainitsevat henkilökunnan kannustavan ja tukevan asukkaita osallistumaan tapahtumiin ja muuhun harrastetoimintaan Ehtookodossa.

Kyllä ne on tukemassa kaikkia. Kaikki on, kaikki on tota kysyy aina et lähdetkös, kyllä mää oon kuullu muillekin sanottavan että lähdetkös nyt ja haluatkos nyt ja haluatkos mennä kuntosalille.

Asukkaiden hakeminen kotoa ja saattaminen tapahtumiin nousee esiin monessa vastauksessa.

Aika hyvin, että ku monta kertaa muakin tullaan hakkeen ja että lähde ny.

Ne tulee hakemaan. On tullu monta kertaa, ovat tulleet kysymään, että lähdekö sinne lähdekö joo. Ja soitettu on muuta tuota noin.

Vastaajien mukaan tapahtumista tiedotetaan aktiivisesti esimerkiksi postiluukkuihin jätettävien ilmoitusten avulla sekä suullisesti arjen vuorovaikutuksessa.

No kyllä täällä tulee kato kun postilaatikkoon tulee posti. Aina jos jotain tapahtumaa, niin siä tulee postilaatikkoon posti.

No nehän on, nehän on heti hoputtamassa, että nyt siellä on sitä ja nyt ja silloin varsinkin kun mä tänne tulin, kyllä niitä tuli ohjeita, että mihin voi mennä. Ja niin että kaikki tuotiin julki.

Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen mainitaan yhdessä vastauksessa. Asukkaan mukaan hoitajat mainostavat asukkaille ohjelmaa, josta he tietävät tai uskovat asukkaan olevan kiinnostunut.

Juuri niin, että pitää että.. mä sanon taas niin rumasti, että kun on sen verran vielä järjissänsä, huomanneet että.. toi olis varmaan vielä mulle mukava.. niinku siitä Laukon Kartanon matkastakin, kun enhän mää kaikkia tiedä enkä lue ja seuraa sitä sun tätä ja sano, että me ollaan menossa Laukon Kartanoon, haluatko mukaan ja mä sanoin että tottakai.

Yhden vastaajan mukaan henkilökunta auttaa asukkaita tarvittaessa tapahtumiin siirtymisessä ja tarjoavat apuaan apuvälineiden kanssa kulkeville asukkaille.

No mun mielestä kaikin mahdollisin tavoin. Että siis mää oon saanu kyytiä, mää ny sanon kyydiks kun mua on pyörätuolilla kuljetettu silloin kun mää oon halunnu miljon mää oon halunnu enkä mä nyt paljon oo vielä ehtinykään heitä piinata, mutta kukaan ei oo koskaan sanonu että ei ehdi taikka että onko toi ny tarpeellista.

Muiden Ehtookodossa asuvien asukkaiden merkitys asukkaille

Asukkailta kysyttiin, millainen merkitys muilla Ehtookodossa asuvilla ihmisillä on heille. Yhteisön tuki nousee selkeästi yhdeksi kolmesta keskeisestä elementistä asukkaiden vastauksissa.

Sillä on paljonkin merkitystä, kyllä. Paljonkin merkitystä että niin kun mää aika tällä hetkellä.. mää oon saanut sympatiaa heiltä vietävän paljon ja he tietää sen, että mun elämäni ei välttämättä oo mitään herkkua, mulla on niinku vaikeuksia. Ja he suhtautuu siihen hyvin sillai vakavasti, että niin.

Yksi vastaaja kertoo muiden asukkaiden olevan yksi syy Ehtookodossa vallitsevaan hyvään ilmapiiriin.

No se on suuri merkitys koska siitä tulee myöskin osittain tää henki. Täällä on hyvä henki kaikkien kesken, kukaan ei kiukuttele, kukaan ei kukaan ei tota häiritse toista, että täällä on kauheen hyvä olla siis kaiken kaikkiaan.

Moni on saanut muista asukkaista hyviä ystäviä itselleen. Uusien ihmissuhteiden solmiminen esiintyy monen asukkaan vastauksessa. Vuorovaikutus muiden asukkaiden kanssa on kolmas keskeinen teema. Useampi vastaaja mainitsee saaneensa muista asukkaista keskusteluseuraa, mitä pidetään arvokkaana asiana.

Täällä on tullut paljon hyviä uusia ystäviä ja no vaikka ei me niinku toisissaan käydä mutta kesällä aina varsinkin tossa pihalla niinku seurustellaan. Pidetään siinä semmosia maailmanparannusjuttuja. Ja sitten tietysti näissä kerhoissakin aina jutellaan kaikkea.

Asukkailta kysyttiin, haluaisivatko he osallistua enemmän Ehtookodossa järjestettäviin tapahtumiin ja muuhun toimintaan. Yksi vastaaja ilmaisee osallistumishalukkuutensa, mikäli esimerkiksi teatteriesityksissä on häntä kiinnostavia aiheita. Hän kokee sota-aiheiset esitykset epämiellyttäväiksi. Viisi seitsemästä vastaajasta kertoo, että he eivät ole kiinnostuneita osallistumaan enempää kuin mitä tällä hetkellä tekevät.

Ei kerkiä (naurua). Menee jo päällekkäin sitten (naurua).

Mää oon nyt jo tarpeeks jo mukana, niin otan osaa kun voin ja jaksan ja ehdin. Mulla on kanssa se ehtiminen semmonen kiikun kaakun että joka puolella on niin, että yritän parhaani että.

Yksi asukas mainitsee, että hän voisi osallistua shakkikerhoon, mikäli sellainen olisi olemassa. Hän kuitenkin jatkaa, että tapahtumia on jo tällä hetkellä joskus jopa liikaa.

Joo, jos johonkin nyt tulee esimerkiksi shakkikerho, niin sitten siihen mä kyllä voisin osallistua. En mä vielä paljo osaa, mutta sen verran osaan, että osaan siirrot. Mut täytyy saada semmosta hyvää neuvoa siihen. (...) mutta kyllä välillä tuntuu siltainkin että liikaakin on... ohjelmaa.

5.1.2 Henkilökunta

Henkilökunnan näkemyksiä asukkaiden osallisuuden tukemisesta

Jouduimme yhdistämään kaksi kysymystä tulosten analysointivaiheessa, koska kysymysten vastauksissa ilmeni paljon yhtäläisyyksiä, ja huomasimme, että emme saaneet vastauksia kysymykseen siitä, miten osallisuus ilmenee asukkaiden arjessa henkilökunnan näkökulmasta. Vastauksissa toistuvat henkilökunnan kuvaukset heidän tarjoamista keinoista osallisuuden tukemiseksi, mikä on toinen henkilökunnalta kysytty kysymys.

Työntekijöiden vastauksista ilmenee, että heidän roolinsa asukkaiden aktiivisen osallisuuden tukemisessa on osallistumisen mahdollistaminen eri tavoin.

Just sillai niinku mahdollistamalla. Mahdollistamalla että pääsee sinne toimintoon, koska kuitenkin täällä on näitä liikuntarajoitteisia ja voi olla että ei aina sitä päivän kuluakaan niin hirveen tarkkaa huomaa ja nukkuu taikka jotakin. Muistutellaan ja muistutellaan.

Työntekijät kuvaavat aktivoivansa asukkaita osallistumaan eri tavoin. Asukkaiden kannustaminen, tapahtumista muistuttaminen ja mukaan houkuttelu esiintyvät toistuvasti esimerkkeinä aktivoivista toimenpiteistä henkilökunnan vastauksissa.

Ja sitten se toisaalta että yritetään niinku aktivoida. Meillä se on hyvin paljon myös sitä, että, että että.. että niinku tosiaan hoitaja yrittää aktivoida sellaseen toimintaan, ettei se menis vaan passiiviseksi. Ruokailusta toiseen.. ja sillä välillä lepoa. Se hyvin herkästi menee niin, jossei.. jos tota niinku siinä ei oo minkäänlaista, et sanotaan että hoitaja on niinku tärkeä semmonen kumppani meidän asukkaiden kanssa siinä.

Yksi vastaaja mainitsee asukkaan mielenkiinnon kohteiden tuntemisen lisäävän osallisuuden tukemista, kun henkilökunta pystyy tarjoamaan asukkaalle mielekkäitä tapahtumia ja ryhmiä.

No varmaan se, että kun tuntee ihmistä ja tietää mielenkiinnon kohteita niin osaa sit kysellä, että no nyt on tällanen ja lähtisitkö sinne, ja tietysti muutenkin, että kysellä ja muistutella kaikista talossa tapahtuvista asioista.

Rutiinien välttämisen kerrotaan olevan hoitajan vastuulla.

Hoitajan pitää vaatia itseltään sillä ei se on niinku hänen vastuullaan ja kantaa siitä että tota, tota tota.. et siitä arjesta ei tuu liian rutinoitua. Et kaikki on aina samanlaista.

Kaksi työntekijää pitää kuntouttavaa työtettä asukkaiden osallisuutta edistävänä tekijänä, sillä hoitajat eivät tee asioita asukkaan puolesta.

No siis aika paljon varmaan käytetään kuntouttavaa työtettä, että otetaan se asukas mukaan että se tekee ite ja tota.

Henkilökunnan näkemyksiä asukkaiden osallisuutta edistävästä tekijästä

Työn organisointi nähdään yhtenä asukkaiden aktiivista osallisuutta edistävänä tekijänä. Haastateltavat kuvaavat hoitajien välistä kollegiaalista, sekä laajempaa, moniammatillista yhteistyötä ja sujuvaa tiedonkulkua merkittäviksi tekijöiksi, joiden avulla asukkaiden osallisuutta voidaan edistää.

Hoitajien välinen hyvä yhteistyö. Hyvä tiedonkulku talon sisällä, että me ollaan selvillä sillä ei ku me ollaan tuolla vähän niinkun omassa nurkkauksessa, et me tiedetään mitä tapahtuu ja siin on muuten, virikeohjaaja! Se, se meinas unohtua, se on tosi tärkeä kyllä kaikessa. Ja sitten myöskin tota meidän fysioterapeutit. He on niinkun aivan aivan niinku kullannarvosia yhteistyökumppaneita.

Oikeen niinku harmi että jää eläkkeelle toi virikeohjaaja, niin että tota sehän on niin kans paljon sellasia hyviä juttuja.. ja sitten noi kuntohoitajat on kans mahtavia ollu sillä ei että.

Asukkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta, ja erityisesti hoitajien kannustavaa ja motivoivaa toimintaa, kuvataan merkittäväksi tekijäksi osallisuuden lisäämisessä.

No varmaan se just vaatii hoitajilta sitä semmosta kannustamista ja motivoimista ja vähän ehkä niinku patisteluaakin sitten että. Ja just et muistetaan kehua sit et kun se asukas vaikka saakin tehtyä ite jotain, et sieltä tulis semmonen positiivinen kokemus sille asukkaalle, ettei se oo pelkkää komentamista että.

Vuorovaikutukseen liittyy myös yhden työntekijän maininta rauhallisen ja kiireettömän ilmapiirin merkityksestä asukkaiden osallisuuden edistämisessä.

Rauhallinen ilmapiiri. Semmonen, et se on jännä mut sen aistii kyllä sillä lailla et minkälainen esimerkiks aamupäivä on ollu kun tulee töihin, niin sen kyllä sen niinku

tietää et onko semmonen hyvä rauhallinen aamu vai sit semmonen et on ollu vähän niinku hötäkämpää. Se kyllä kyllä niinku tuntuu siellä.

Toiminta, joka on monipuolista ja asukkaan yksilölliset tarpeet huomioivaa, tukee työntekijöiden mukaan asukkaiden osallisuutta. Henkilökunnan mukaan tämänkaltaista toimintaa on tarjolla Ehtookodossa. Vapaaehtoistyöntekijät mahdollistavat asukkaiden yksilöllisempien toiveiden toteuttamisen tarjoamalla omaa aikaansa asukkaiden käyttöön.

Niin, ja sitten myös on mahdollisuus semmoseen yksilöllisempäänkin just jos ei oo mikään ryhmäihminen, niin.. ja meil on noita ihania vapaaehtosia, jotka myös sitten on näitä.. ulkoilukaveria ja.. käy lukemassa tai ihan vaan niinku kyläilemässä. Tuo, tulee ja keittää kahvit ja.. et tosi ihanasti ollu näitä ja meilläkin on kuntosalilla vapaaehtosia avustamassa että.

Henkilökunnan kokemuksen mukaan myös asukkaan toimintakyvyllä ja terveydentilalla on vaikutus osallisuuteen ja sen edistämiseen.

Tietysti sillai että.. hmm.. hyvä toimintakyky, mitä parempi toimintakyky tietysti sitä helpompi on aktivoida asukasta..mutta sitten jos se toimintakyky laskee, niin silloin tietysti sitten et mitä parempi terveydentila on.

Tekijöitä, jotka saattavat estää osallisuuden toteutumisen

Organisaatiosta lähtöisin olevat tekijät voivat henkilökunnan mukaan estää tai heikentää asukkaiden osallisuuden toteutumista. Vastausten perusteella tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi työn organisointiin liittyvät haasteet, kuten kiire, uusien työntekijöiden ja sijaisten perehdyttämiseen kuluva aika sekä asukkaan ja osaston aikataululliset eroavaisuudet. Myös kommunikointiin liittyvät haasteet ja persoonallisuuserot saattavat työntekijöiden mukaan heikentää asukkaiden osallisuutta.

Liika kiire, liiat rutiinit.

No vois tietysti sanoo, että jos asukkaalla ja tota hoitajalla menee pahasti ristiin, ettei oikein oo.. kemiat kohtaa.. niin se on mun mielestä aika semmonen yks paha juttu.

Asukkaiden toimintakyky ja siihen liittyvät rajoitukset, kuten alentunut kuulo sekä kuulolaitteiden käyttö saattavat vaikuttaa osallisuuden toteutumiseen heikentävästi. Alentuneen toimintakyvyn vuoksi asukas ei esimerkiksi uskalla lähteä pois kotoaan, tai kotoa poistuminen tai kodin ulkopuolella toimiminen itsenäisesti voi tuottaa vaikeuksia.

No yks mikä on, mitä tossa nyt törmänny meillä, niin on kuulo. Ja kuulolaitteet. Et joillakin nykkin tossa on, kun tuntuu, että niitä ei millään saada toimimaan niin et ihminen kuulis, niin ei.. ei halua lähteä mihinkään, kun en mää kuule mitään. Se on mun mielestä, niinku tuntuu, että kuulo on vielä enemmän kun vaikka näkökin

on, mut kun kuulee mitä tapahtuu ja puhutaan, niin et se on niinku semmonen mikä on.. meilläkin kun tossa kuntosalilla sitten kun siellä on vielä hälinää ja muuta, niin sit ku yrität sanoo, niin ei niinku ku ei toinen kuule eikä ymmärrä, niin sitten se on tietysti, se on niinku semmonen mikä on tänäänkin tossa yhden kanssa että kun ei niinku ei mee viesti perille eikä tiedä miten sen niinku sais, niin se on varmaan et jos ei niinku kuule.

Ne päivät ei oo samanlaisia. Saattaa olla huonossa kunnossa, väsynyt, huonosti nukuttu yö taikka muuten vähän pahalla tuulella taikka jotain tämmöstä.

5.2 Vaikuttamismahdollisuudet

5.2.1 Asukkaat

Yhteisössä vaikuttaminen

Osallistuminen toiminnan kehittämiseen ja Ehtookodon asiakastoimikunnan toimintaan toistuvat asukkaiden vastauksissa. Useat asukkaat mainitsevat osallistuvansa asiakastoimikunnan kokouksiin, missä he voivat kertoa toiveistaan ja olla mukana vaikuttamassa oman yhteisönsä eli Ehtookodon toimintaan.

No tota minä olen saanut sanoa kokouksessa, kun on tää asukasyhdistyksen kokous, niin siellä saa jokainen sanoa mikä olisi toive ja mikä olisi semmonen...semmonen mitä haluaisi vielä niinku korjattavaksi, että siellä saa puheenvuoron kaikki, jotka pyytävät.

Asukkaat kokevat, että heillä on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, ja että heidät otetaan aktiivisesti mukaan Ehtookodon toiminnan kehittämiseen, kuten juhlien ja tapahtumien suunnitteluun ja järjestämiseen sekä uusien työntekijöiden rekrytoimiseen.

Aina niinkun on noissa on työnhakijoita, niin meistä on aina joku valitsemassa, että ei oo vaan, että ylhäältä otetaan kenet he haluaa. Että siinäkin jo tulee se, että meillä on sananvaltaa.

Juu sitä haastateltiin, juu sit sai kysellä sitten. Se oli ihan selvä semmonen minun mielestä niinku työhaastattelu on. Että me oltiin siinä sitten mukana. Se oli minusta, en mä oo ennen tommosessa ollukkaan mukana.

Ainahan me suunnitellaan sitten noita ja järjestetään ja, jossa jokainen saa olla mukana ja jokainen saa toivoa mitä haluaa.

Arjen toimintoihin vaikuttaminen

Asukkaat kuvaavat mahdollisuuksiaan vaikuttaa omaan päivittäiseen hoitoonsa ja saamiinsa palveluihin. Kotihoidon piirissä olevat asukkaat kertovat, että he pystyvät

vaikuttamaan kotihoidon käyntiaikoihin, mikä ilmenee useamman haastateltavan vastauksesta.

Hetki kysytään, että sopiiko vai eikö sovi ja oisko jotain muu aika parempi taikka oisko joku.. että kyllä he ottavat sen huomioon.

Apuvälineiden saaminen onnistuu myös vastaajien mukaan sujuvasti.

Jos mä huomaan jonkin semmosen asian mikä helpottaa niinku pyörätuolista nousemiseen taikka kulkemiseen ja aina kun mä olen sitte sanonu, et mä niinku tarviin jonkun apuvälineen sängystä siirtymiseen. Niin kyllä heti tulee. Niin ei kyllä tarvi päivääkään oottaa kun se jo tapahtuu.

Asukkaat mainitsevat myös mahdollisuuden vaikuttaa saamaansa ravintoon ja harrasteryhmien sisältöön.

Onhan mulla aika paljon mahdollisuuksia vaikuttaa esimerkiksi tohon ruokaan, sitte noihin harrasteryhmiin ja niiden muodostumiseen nyt taas syksyllä ja yleensä kun sanoo mielipiteen että pidäkö mä jotakin asiaa tarpeellisena vai tuntuuko se mahdottomalta tai onko se ihan mukava.

Useat asukkaat kuvaavat omia vaikuttamismahdollisuuksiaan laajoiksi. Kokemus kuuluksi tulemisesta on vahva, ja se tulee esiin monen asukkaan vastauksesta.

Meistä tuntuu, et täällä saa kaikki sanoa ja vaikuttaa niin paljo kun kuka haluaa, että me ollaan tällä sillä lailla että täällä ei sellasta hierarkiaa että sä oot nyt asukas ja sä oot vanha ja sä tuolla lailla ja minä olen johtaja tai jossain asemassa tai mikä nyt lieneekään. Että me ollaan niinku tämmönen yhtenäinen ympyrä.

Se on tälle paikalle ominaista, että täällä saa vaikuttaa.

Yksi asukas mainitsee olevansa tyytyväinen nykyiseen johtajaan, ja hänen kokemuksensa perusteella asukkailla on mahdollisuus vaikuttaa kaikkeen. Johtajan lisäksi yhtenä asukkaiden vaikuttamisen keinona nähdään mahdollisuus keskustella tarvittaessa hallinnon työntekijöiden kanssa.

Kyllähän täällä pystyy vaikuttaan ihan mihinkä vaan jos haluaa. Mutta minusta meillä on hyvä johtaja täällä ja sekin on vaihtunu siinä kun mä olin tua johtokunnassa. Useampi johtaja on vaihtunut, mut nyt on hyvä johtaja.

Kyllä, joo kato kun mä käyn tossa hallinnon juttusilla päivittäin melkein kun ne on semmottia.. vastaanottavaisia.

Yksi asukas toivoo hoitohenkilökunnalta joustavuutta arkeen liittyvissä asioissa. Hän kokee, että hoitajat ilmaisevat joskus mielipiteensä turhan voimakkaasti, eikä asukkailla ole aina mahdollisuutta vaikuttaa hoitohenkilökunnan toimintatapoihin.

Hoitajat ottaa välillä liian tiukan sillai kannan kaikkiin arjen kysymyksiin, nimenomaan arjen kysymyksiin että niin. Se on vaan että nyt tehdään näin, ellei tehdä näin niin se on väärin. Tää tosiaan se.. mä tykkään et siinä sais olla vähän sillai niinku joustovaraa sellai että niin ettei se ois niin kauheen tiukkaa, tiukka se

säännöt, että niin ellei niitä ihan joka sääntöön noudata niin ei sais tulla kauheen paljon niinku miinusta siitä.

Asukkaan mielipiteiden ja toiveiden huomioiminen palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa

Useampi asukas mainitsee, että henkilökunta kuuntelee asukkaiden omaa tahtoa palveluiden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Vastauksista ilmenee haastateltavien kokemus asukkaiden äänen kuulemisesta ja toiveiden huomioimisesta.

Se, että kysytään, niinku, että mitä tarviit. Se kysytään vaikka niinku ei tässä tapauksessa mä en tarvi, mut kuitenkin kysytään että onko sulla jotain mitä sä tarvisit, että hyvin ainaki mun kohdalla huomioidaan. Vaikkakin ilmeisesti, et jos jotain tarvi ja jossakin vaiheessa tarvi ja tulee tarvetta niin heti huomioidaan, niin ei jää niinku unholaan”.

Lähes kaikki vastaajat mainitsevat, että työntekijät kysyvät asukkailta heidän toiveitaan ja mielipidettään suunnitellessaan asukkaille vapaa-ajan toimintaa, kuten harrasteryhmiä ja erilaisia tapahtumia. Asukkaat saavat esittää toiveitaan esimerkiksi ryhmien sisällön ja toteutuksen suhteen. Toiveita kartoitetaan sekä kirjallisesti että arjen vuorovaihtuksessa asukkaan ja henkilökunnan välillä.

No kyllä täällä hyvin hyvin tos otetaan lukuun asukkaan, toiveet otetaan hyvin lukuun. Ja kun minä kun sanon nyt tähän yhden esimerkin kun minä tykkään tosta uimisesta ja vesijumpasta. Sai kirjoittaa semmoselle paperille toiveita ja niin minä kirjoitin, että tahtoisin käydä kaksi kertaa viikossa uimassa, niin kyllä se toteutui.

Asukas, joka on asunut Ehtookodossa vasta muutaman kuukauden, kokee, että hänen toiveitaan ei sivuutettaisi, mikäli hän haluaisi ilmaista toiveensa tai mielipiteensä henkilökunnalle.

Vaikee sanoo nyt, koska mulla on niin lyhyt kokemus, mutta mulla on sellanen tunne, että ei ainakaan heti tyrmätä. Ei missään nimessä, eikä katsota nenän vartta ja aatella, että mitähän toikin luulee olevansa.

5.2.2 Henkilökunta

Yhteisössä vaikuttaminen

Kaikki viisi työntekijää mainitsevat osallistumisen asiakastoimikunnan kokouksiin yhtenä asukkaiden vaikuttamisen keinona. Asiakastoimikunnassa asukkaat saavat oman äänensä kuuluviin, ja jokaisella on mahdollisuus saada puheenvuoro.

Asukkailla on se.. asukastoimikunnan kokouksia, niin siellä pystyy puhuun.

Ja asiakastoimikunta, mun mielestä sieltä on tullu paljon, nyt oli eläinten päivää ja on sellasia mitä ihmiset toivoo.

Henkilökunnan vastauksista ilmenee myös asukkaiden mahdollisuus osallistua Ehtokodon toiminnan kehittämiseen suunnittelemalla ryhmätoimintaa ja tapahtumia.

Virikeohjauksessa, niin siellähän myös et ihmiset saa suunnitella ryhmiä, semmoisia ryhmiä missä he niinku ite, itse saavat niinku vaikuttaa siihen mitä siellä tehdään ryhmissä.

Yksi työntekijä kertoo, että asukkaita on osallistunut rekrytointitilanteeseen, kun hän on hakenut töihin Ehtookotoon.

Ja sitten toki se mikä mun mielestä oli hienoa et sillon kun mää itse esimerkiks oon tänne hakenu töihin ja kävin haastattelussa niin kyllä tosiaan tota siellä oli myöskin meiltä Ehtoorinteestä asukas et oli tuolta niinku kotihoidon puolelta mutta meillä oli myöskin niinkun, ja sitten kuulin myös myöhemmin että he oli kattonu niinku noi jo hakemukset olivat lukeneet yhdessä tuolla läpi.

Arjen toimintoihin vaikuttaminen

Asukkailta kysyminen esiintyy jokaisessa henkilökunnan vastauksessa asukkaiden vaikuttamisen keinona. Toiveista keskusteleminen yhdessä asukkaan kanssa mainitaan useassa henkilökunnan vastauksessa.

Mun mielestä me kysellään hirveesti asukkailta mitä he haluais.

Yhden vastaajan mukaan ryhmätoiminnassa on pyrkimys saada jokaisen osallistujan ääni kuuluviin kysymällä kaikilta osallistujilta heidän toiveistaan.

Yritetään sillai, et kaikki tulis kuulluks. Ettei käy sillai että se joka, joka niinkun, on eniten äänessä, että on sitten aina tota niinkun toimittais niinku niin hänen tahtonsa mukaan, että vähän niinku jokaiselle jotain.

Omaan hoitoon, kuten käyntien aikataulutukseen, on asukkailla vastaajien mukaan mahdollisuus vaikuttaa.

Joo, elikä sitten jos asukas sanoo, että hän haluais nukkua sinne vähän myöhempään, että hän ei haluais vielä puol kaheksalta herätä, niin asukas saa nukkua.

Yhden vastaajan mukaan asukkailla on mahdollisuus esittää toiveensa kotihoidon käyntien ajankohdasta, mutta toiveiden toteuttaminen riippuu henkilökunnan

resursseista. Henkilökunnalla on pyrkimys toteuttaa käynnit asukkaalle mieluisaan ajankohtaan.

Ja sitten siihen omaan hoitoonsa pystyy kyllä vaikuttaa. Ja esimerkiksi johonkin tämmöseen.. ei määrättömästi pysty, ku ei joka ihmisellä voi olla yhtä aikaa, mut johonkin aikataulutukseen, että voi toivoa että alkuilta, loppuilta ja sit sitä toteutetaan sen mukaisesti kun pystytään, ja aika hyvin pystyykin toteuttamaan. Ei ne ihan niin mee, että mennään epätoivottuun aikaan.

Yksi vastaaja mainitsee johtajan oven olevan aina auki myös asukkaille, jotka voivat kertoa hänelle omista huolistaan.

Meil on kyl niin ihana toi johtaja, että siellä on ovi aina auki ja tota ne asukkaat voi sinnekin mennä kertoon huoliaan.

Johtajan lisäksi myös toimistosihteerille, sairaanhoitajille ja lähihoitajille puhuminen mainitaan yhden haastateltavan vastauksessa.

Kyllä ne tossa käytävällä ottaa sitte vähä noita muitakin toimistosihteerä ja näitäkin sairaanhoitajia ja kertoo sitten jos tosiaan on joku pahasti pielessä ja kyllä ne pysäyttää hoitajiakin.

Asukkaan mielipiteiden ja toiveiden huomioiminen palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa

Jokainen vastaaja kertoo, että asukkaiden mielipiteitä ja toiveita kartoitetaan henkilökunnan toimesta palveluiden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Asukkaalta kysyminen on vastaajien mukaan yleisin tapa toiveiden kartoittamiseksi.

Se on varmaa aina se kysy, kysy ja kysy.

Asukkaan toiveiden ja mielipiteiden huomioiminen voi tapahtua myös hoitoneuvottelussa, jonka yhteydessä asukkaan toiveet ja tarpeet kirjataan hoito- ja palvelusuunnitelmaan.

Kyllä tota kun me se hoito- ja palvelusuunnitelma tehdään niin tota kyllä mun mielestä niin kohtuu hyvin niinku sit toteutuu sillain, että tota.

Yhden vastaajan mukaan asukkaan tulisi ilmaista mielipiteensä ja toiveensa hoitoneuvottelussa, ja jokaisen työntekijän tulisi noudattaa yhtenäistä linjaa sovituissa toimintatavoissa.

Se on niinku se aika millon pitäs saada se suu auki ja kertoo niistä koska sitten kun on sovittuja niin niistä sit tietysti on kohteliasta että kaikki pitäis kiinni ja pitäis ne sovitut eikä sitten että joku tekee eri lailla ja toinen tekee toisella lailla vaan sitten pyritään.

Lisäksi henkilökunta pyrkii huomioimaan asukkaiden toiveita arjen keskellä.

Sitten aina välillä niinku kysytäänkin siinä sitte työn ohella että onko kaikki hyvin, onko mitään toiveita.

Asukkaiden toiveita kirjataan ylös henkilökunnan kalenteriin, jotta sovitut muutokset esimerkiksi aikataulutuksen suhteen voidaan toteuttaa.

Nytkin tuolla oli kalenterissa kyllä.. luki toivomuksia jostakin muutoksesta, muutoksesta että mitä on ennen tehty niin nyt tehtäis toisella tavalla.

Uusia toimintatapoja uskalletaan kokeilla asukkaiden toiveiden pohjalta.

No kyllä mun mielestä sitten että useesti sitten mennään, muutetaan sit jos joku tuntuu että kyl niinku mun mielestä se on sujunu niinku nois tapahtumia ja tämmösiä, et sitte joku keksii asukkaista et no voisko tehdä näin, et no tehdään.

Asukkaiden mielipiteiden ja toiveiden huomioiminen suunnittelussa ja toteutuksessa koetaan jossain määrin riippuvaiseksi hoitajasta. Jotkut hoitajista saattavat vastaajien mukaan toteuttaa enemmän asukkaiden toiveita kuin muut.

No kyllä tiimissä on niinku sovittu, siis tommosiin tiettyihin käynteihin ja tämmösiin on sovitut niinku nää et mitä missä milloin ja näin et kyllä ne niinku et mutta tietysti meitä on niinku monia sitten et joku voi tehdä vähän lisätoivetta tai jotain tämmöstä, mutta toinen sitten taas että.

No tietysti varmaan meitäkin tietysti on moneen lähtöön et joku tietysti varmaan paremmin vielä ja joku sit ei välttämättä niin paljoo.

Tiedustelimme henkilökunnalta keinoja parantaa asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia Ehtookodossa. Asukkaan ja hoitajan välinen vuorovaikutus esiintyy jokaisessa vastauksessa. Keskustelemalla ja asukkaalta kysymällä voidaan henkilökunnan mukaan parantaa asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia.

No kyllä se on ihan se semmonen keskustelu että. Että puhuttais niistä että onko tää nyt hyvä näin vai.

Keskustelu on se.

Keskustelun lisäksi asukkaita havainnoimalla henkilökunta kertoo saavansa hyödyllistä tietoa asukkaiden toiveista ja mielipiteistä.

Ja monesti sillain kun kuuntelee kun ihmiset puhuu keskenäänkin et on niinku heireillä sillai, että saattaa kuulla ohimennen ku joku puhuu et ei nyt ollu hyvä tai joku oli tosi hyvä.

Yhden vastaajan mukaan rutinoitumista tulisi välttää. Vaikuttaminen nähdään olevan osa arkea, eikä se saisi vastaajan mukaan ilmetä vain ajoittaisina teemapäivinä.

Ei sais rutinoitua.

Että siitä tulis joku semmonen niinkun säännöllinen (...) ettei sitä tarvis ottaa erityisesti niinku mikskään teema.. teemaksi tai muuta. Et se on siellä arjessa.

Useampi vastaaja mainitsee työyhteisöltä ja Ehtookodon muulta henkilökunnalta saadun tuen ja neuvot asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia parantaviksi tekijöiksi. Kollegalta kysyminen, yhteistyöpalaverit ja johtajalle puhuminen toistuvat työntekijöiden vastauksissa.

Mää kysyn noilta työkavereilta että mitenkähän tässä ny voitais tehdä että tää nyt ei ihan menny sillai ku olis ollu kiva, kiva tehdä, niin kyllä mä aina kysyn.

No tota, millä, no me pystytään tosi hyvin esimiehelle puhuun ja johtajalle puhuun, että tota.. että että ja sitten just kun on sitten tää yhteistyöpalaveri, niin siellä puhutaan sitten myös asioista, siinä on sitten koko talo jo koolla yhteistyöpalavereissa.

5.3 Itsemääräämisoikeus

5.3.1 Asukkaat

Kaikki seitsemän asukasta kokevat heidän itsemääräämisoikeutensa toteutuvan Ehtookodossa. He kertovat, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevissa päätöksissä.

Kyllä on.. kyllä minä vielä määrään itte.. niin kauan, kuin järki pysyy päässä, sitten se on toista.

Oman terveydentilan heikentyminen huolestuttaa vastaajia myös oman päätävävallan säilymisen näkökulmasta. Oman toimintakyvyn ja terveydentilan huonontumisen uskotaan vaikuttavan itsemääräämisoikeuteen sitä alentavasti.

Kyllä... mä en mä tuota.... nyt mitään oikeen semmosta, semmosta tota mikä nyt rajottais erikoisesti jossain suhteessa. Se on nyt vaan tässä tää oma kunto, se on mulla semmonen aika, että kunto huononee nopeesti koko ajan.

Yhteisten sääntöjen noudattaminen mainitaan yhdessä vastauksessa. Asukkaan kokemuksen mukaan häntä ei henkilökohtaisella tasolla rajoiteta, mutta jokaisen asukkaan on noudatettava Ehtookodon yhteisiä järjestyssääntöjä.

Sehän on selvä, että joka paikassa on jotkut määräykset olemiselle ja tollai. Mut ei mitään sellasta henkilökohtasta ja silleen.

5.3.2 Henkilökunta

Henkilökunnan kokemuksen mukaan asukkaiden itsemääräämisoikeus toteutuu pääsääntöisesti hyvin, mutta on riippuvainen asukkaan toimintakyvystä ja henkilökunnan aktiivisuudesta saada asukkaan oma ääni kuuluviin.

Myös asukkaiden toimintakyky ja kunto vaihtelee, et juurikin niinkun erään asukkaan kanssa jonka kans tänään oli että hänellä vireystila on semmosia erittäin hyviä päiviä jolloin hän hyvinkin saattaa sanoo mutta sitten on semmosia ettei oikein pysty eli hoitaja sitten joutuu joko hyvin pitkälle tiedustelemaan tai sitten lopulta jopa niinkun, niinkun.. päättämään tavalla ehkä sillai toki sillonkin yritän niinkun aina perustella jotenkin niinkun että no ehkä, tyyliin että laitako housut vai hameen, no sitten tänään on vähän, jos ei pysty vastaamaan siihen, et tänään on vähän viilempi päivä, olisko housut kiva.

Vastauksissa korostuu asukkaan valinnanvapaus päättää itse osallistumisestaan Ehto-
toimikodossa järjestettävään toimintaan.

Ei ny ketään niinku väkisin minnekään ryhmiin ja tapahtumiin ja semmosiin viedä, että.

Muutamassa vastauksessa mainitaan tilanne, jossa asukas kieltäytyy peseytymisestä tai ei suostu vaihtamaan puhtaita vaatteita ylleen. Hoitajat kokevat hygieniahoidon turvaamisen tärkeäksi, ja he kertovat yrittävänsä suostutella asukasta yhteistyöhön.

Mut sit et jos niinku vaikka hoitoneuvottelussa vähän sovitaan yhteiset käytännöt että tehään joku aamupesut ja se on sit katotaan et se on niinku tärkeä, että jokainen meistä sit vaatii siltä asukkaalta sen et ne tehään, et jos oikeesti on vaipat ja märät ja kaikkee, niin pakkohan ne on oikeesti sit tehdä. Niin se on sit vähän semmosta et sit ehkä pikkusen mennään siinä rajoilla että tota.

Joillakin on ihan hyvin vastentahtosta noi vaikka pesut taikka jotakin, niin kyllä nyt, määh voin puhua vaikka puoli tuntia, että tulis sitte, kun se on sitte kuitenkin, ei se oo kuntopalvelussa tai virikepalvelussa, ei sinne haluta jos ei oo vaatteet vaihdettu eikä tämmösiä. Yleensä ne on näitä tämmösiä pieniä arkisia juttuja, niin ne on oikeestaan että koitetaan sitte vähä kuitenkin, välillä vähä, kävellään niinku sillä tavalla vähän ylitte, että vaihdetaan kuitenkin vaivihkaa ne housut puhtaaseen.

Asukkaan tyytyväisyyttä ja ratkaisun löytämistä ongelmatilanteissa pidetään tärkeänä.

Yleensä pyritään sit kuitenkin aina saamaan sillai et se asukas ois tyytyväinen et saadaa semmonen joku ratkasu joihinkin ongelmatilanteisiin.

Asukas on kuitenkin lopulta se, joka sanoo viimeisen sanan.

Jos joku sanoo ehdottoman ein, niin sitten se vaan on niin että ei. Ja on sitten joskus ollu vaihtamatta ne housut jos siitä kynnyskysymys tulee.

5.4 Oma tahto -mittari

Toteutimme opinnäytetyömme haastatteluosuuden lisäksi Lempäälän Ehtookodon patientoiman Oma tahto -mittarin mukaisen kyselyn kaikille haastateltaville. Jokainen vastaaja sai antaa arvosanan asteikolla 1-5 perustuen omaan kokemukseensa joko asukkaana tai henkilökunnan näkökulmasta kohtaamiensa asukkaiden oman tahdon toteutumisesta viimeisen kuuden kuukauden ajalta. Kysely kattaa kaikki Ehtookodon tarjoamat palvelut, joita asukas on käyttänyt kuluneen puolen vuoden aikana. Arvosanan lisäksi vastaaja saa antaa perusteluita, mutta kaikki eivät osanneet tai halunneet eritellä antamaansa arvosanaa.

Henkilökunnan vastausten keskiarvo on 3,8. Vastaajia on yhteensä viisi.

Haasteena, jos asukas ei pysty ilmaisemaan itseään.

Asukkaan tyytyväisyys on tärkeää.

Esimerkiksi turvallisuussyistä saattaa oma tahto jäädä syrjään.

Asukkaiden antamien arvosanojen keskiarvo on 4,5. Vastaajia on yhteensä kahdeksan.

Olen tyytyväinen. Toiveet ovat toteutuneet. Ei voisi paremmin tulla kuulluksi.

Olen tullut kuulluksi. Jos sairastuu vakavasti, niin saa itse päättää meneekö sairaalaan vai ei.

6 Johtopäätökset

Selvitämme opinnäytetyössämme, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia Ehtookodon asukkailla on omassa arjessaan, millä tavoin asukkaiden osallisuus ilmenee heidän elämässään ja toteutuuko heidän itsemääräämisoikeutensa. Tavoitteena on myös muodostaa käsitys siitä, millainen rooli henkilökunnalla on asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksien ja osallisuuden tukemisessa. Tulostemme perusteella asukkaat kokevat, että he pystyvät vaikuttamaan omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon monipuolisin tavoin. He voivat ilmaista vapaasti mielipiteensä ja kertoa toiveistaan asiakastoimikunnassa, jolloin heillä on mahdollisuus vaikuttaa omassa yhteisössään. Esimerkiksi omaan hoitoonsa asukkailla on sananvaltaa, ja he kokevat voivansa keskustella omista toiveistaan ja tarpeistaan avoimesti henkilökunnan kanssa. Asukkaat osallistuvat myös vapaaajan toiminnan ja juhlien suunnitteluun yhdessä työntekijöiden kanssa. Vastaajien mukaan Ehtookodon lämmin ja avoin ilmapiiri sekä yhteisöllisyys tukevat asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia ja osallisuutta. Henkilökunnan vastauksissa toistuu pitkälti samat teemat. Molempien kohderyhmien mukaan henkilökunnan rooli asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksien ja osallisuuden edistämässä on merkittävä, ja he voivat tukea asukkaiden osallistumismahdollisuuksia muun muassa hakemalla aktiivisesti asukkaita tapahtumiin, kannustamalla ja muistuttamalla. Osallisuutta saattaa estää asukkaan toimintakyvyn rajoitteet ja erilaiset sairaudet. Tällöin työntekijän rooli ikäihmisen tukijana korostuu, ja erityisesti itsemääräämisoikeuden turvaaminen nähdään kuuluvan henkilökunnalle erityisesti silloin, kun ihminen ei enää kykene itsenäiseen päätöksentekoon. Itsemääräämisoikeuden nähdään toteutuvan täysin asukkailta kysyttäessä. Henkilökunnan näkemys on hieman kriittisempi, viitaten juuri erilaisiin toimintakykyä rajoittaviin tekijöihin, jotka voivat rajoittaa itsemääräämisoikeutta esimerkiksi edenneen muistisairauden seurauksena.

Lempäälän Ehtookodon toimintaperiaatteena on asukkaiden osallistuminen päätöksentekoon sekä palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen. Voimavarojen ja osallisuuden tukeminen sekä kuntoutumisen ja toimintakyvyn ylläpitäminen ovat myös keskeinen osa Ehtookodon toimintakulttuuria. Toiminta pohjautuu oman tahdon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamiselle. (Omavalvontasuunnitelma 2017: 2.) Opinnäytetyömme tulosten perusteella voidaan todeta, että asukkaiden ja henkilökunnan vastaukset osoittavat omavalvontasuunnitelmaan kirjattujen toimintaperiaatteiden toteutuvan myös käytännön tasolla Ehtookodon arjessa. Asukkaiden ja työntekijöiden näkemykset asukkaiden osallisuuden toteutumisesta ovat melko yhdenmukaisia, ja molempien

kohderyhmien kokemus asukkaiden mahdollisuudesta vaikuttaa omaan arkeensa ja osallistua Ehtookodon toimintaan on pääsääntöisesti hyvin myönteinen. Tässä luvussa käsittelemme saamiamme tuloksia tarkastellen erikseen osallisuuden, vaikuttamismahdollisuuksien ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä Oma tahto -mittaria. Vertailemme saamiamme tuloksia ja peilaamme niitä Jonna Peltosen (2016), Sanna Myllymäen (2014), Annukka Niemen (2006), Timo Nurmelan (2012), Anna-Leena Kailion (2014), Minna Laitilan (2010) ja Tuula Lehtosalon (2011) sekä Ikälain pilotoinnin osahankkeesta Moisio & Heikkisen & Honkakosken & Nurmion & Pakasen (2013) saamiin tuloksiin.

6.1 Osallisuus

Ikälain pilotoinnin osahankkeen tulosten mukaan ikäihmisten osallisuuteen vaikuttaa kaksi eri ulottuvuutta; asiakkaasta nousevat tekijät sekä työntekijästä ja toimintakulttuurista nousevat tekijät (Moisio & Heikkinen & Honkakoski & Nurmio & Pakanen 2013: 15). Päädyimme omassa opinnäytetyössämme samankaltaiseen lopputulokseen. Saamiemme tulosten mukaan Ehtookodon asukkaiden osallisuuden toteutumiseen nähtiin vaikuttavan voimakkaasti kokemus yhteisöllisyydestä sekä laajoista vaikuttamismahdollisuuksista niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Tähän varmasti vaikuttaa Ehtookodon toimintakulttuuri, jossa korostetaan yhteisöllisyyden merkitystä asukkaiden arjessa. Pirjo Tiilikaisen (2013) mukaan yhteisöt tukevat parhaimmillaan ikäihmisen elämää lisäämällä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luottamusta. Yhteisöllisyyden kokemus voi jäädä puutteelliseksi erityisesti kodin ulkopuolella asuville ikäihmisille, jotka asuvat hoivakodeissa tai palvelutaloissa, jos he eivät koe yhteenkuuluvuuden tunnetta muiden asukkaiden kanssa, tai mikäli he kokevat vaikuttamismahdollisuutensa olevan heikot talon yhteisistä asioista päätettäessä. Tällainen ympäristö voi saada iäkkään kokemaan olonsa ainoastaan hoidon kohteeksi. (Tiilikainen 2013: 288-289.) Ehtookodossa asukkaat kokevat olevansa osa yhteisöään, ja he kertovat voivansa vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Lisäksi asukkaat kokevat Ehtookodon asuinympäristön viihtyisäksi, turvalliseksi ja rauhalliseksi. Myös näillä niin sanotuilla ulkoisilla tekijöillä on merkitystä osallisuuden toteutumisessa Ehtookodossa. Nämä kokemukset ovat kukin osaltaan vaikuttamassa asukkaiden osallisuuden toteutumiseen Ehtookodon asumispalveluissa.

Selvitimme Ehtookodon asukkaiden osallisuuden kokemuksia kysymällä heiltä tekijöistä, jotka vaikuttavat omannäköisen elämän toteutumiseen sekä tekijöitä, jotka edesauttavat heitä osallistumaan tapahtumiin ja muihin vapaa-ajan toimintoihin, joita Ehtookodossa

järjestetään. Tiedustelimme myös asukkaiden näkemyksiä muiden asukkaiden merkityksestä heille. Pohdimme, että pelkästään osallisuudesta kysyminen voi olla hieman vaikeaselkoinen käsite, minkä vuoksi avasimme sitä helpommin hahmotettavaan muotoon. Omannäköistä elämää edistävinä tekijöinä nähdään mahdollisuus osallistua monipuoliseen ja itselle mielekkääseen toimintaan ja harrastuksiin. Lehtosalo (2011) on saanut vastaavia tuloksia, ja liikunta nähdään yhtenä tärkeänä toiminnan muotona (Lehtosalo 2011: 46). Haastatellut asukkaat kokevat, että harrastusmahdollisuuksia ja toimintaa on jopa niin runsaasti, että suurin osa heistä ei kaipaa enempää ohjelmatarjontaa Ehtookotoon. Mielekkäiden aktiviteettien merkitys ikäihmisen toimintakyvyn ja elämänlaadun kannalta mainitaan myös osana sosiaalialan kehittämishanketta toteutetussa oppaassa asiakaslähtöisestä kotihoidosta (Heinola & Luoma 2007: 43).

Asukkaat peilaavat kysymystä omannäköisen arjen toteutumisesta aikaisempaan asumispaikkaan. Vastausten perusteella arki ei ole juurikaan muuttunut Ehtookotoon muuttamisen jälkeen. Asukkaat kokevat saavansa elää omannäköistä ja itsenäistä elämää kuten ennenkin. Asukkaat kokevat, että heidän elämänsä ei rajoiteta millään tavoin, mutta he saavat kuitenkin tarvittaessa tukea Ehtookodon työntekijöiltä. Vapaaehtoisuus osallistumisessa nähdään myös oman tahdon toteutumisena ja sen kunnioittamisena. Ketään ei pakoteta osallistumaan tapahtumiin, vaan kaikki toiminta perustuu asukkaan omaan tahtoon ja voimavaroihin. Näin todetaan myös Lehtosalon (2011) saamissa tuloksissa. (Lehtosalo 2011: 36.) Monet kokevat myös ympäristön viihtyisyyden sekä kodinomaisen asumismuodon edistävän omannäköisen elämän ja osallisuuden toteuttamista. Jotkut vastaajat kertovat kalustaneensa asuntonsa omilla huonekaluillaan, mikä lisää oman kodin tuntua. Lisäksi asukkaat mainitsevat, että talon monipuolinen harrastustoiminta on heidän mielestään virkistävää myös henkisesti. Samankaltaisia havaintoja on tehty myös Lehtosalon (2011) tutkimuksessa. (Lehtosalo 2011: 26-27; 35.)

Asukkaiden väliset ystävyysuhteet ja yhteisön tuki nähdään tärkeinä osallisuutta tukevinä tekijöinä. Yhteisöllisyys mainitaan useampaan kertaan, ja asukkaat kokevat olevansa tasavertaisia toimijoita keskenään. Sosiaalinen kanssakäyminen, ja etenkin ryhmätoimintaan osallistuminen ja yhdessä tehdyt retket nähdään erityisen tärkeinä. Vuorovaikutusta muiden asukkaiden kanssa kuvaillaan luontevaksi ja avoimeksi. Tiilikaisen (2013) mukaan aktiivinen sosiaalinen elämä tukee hyvinvointia ja terveyttä. Ikäihmisillä sosiaalisten kontaktien ja tuen vähyys voi johtaa erilaisiin sairauksiin ja pidentää toipumisaikaa, ja niiden puute voi johtaa ennenaikaiseen hoidon ja hoivan tarpeeseen sekä

lisätä kuolemanriskiä. Myös riski sairastua muistisairauksiin on todettu olevan yleisempää yksinäisyydestä kärsivillä ikääntyneillä. (Tiilikainen 2013: 290.)

Nurmelan (2012) saamien tulosten mukaan ikäihmiset mainitsevat osallistumisen esteiksi toimintakyvyn rajoitteet, korkean iän, sairaudet ja apuvälineet, kun käytössä on esimerkiksi rollaattori ja portaat estävät vapaan liikkumisen (Nurmela 2012: 42-44). Samat teemat toistuvat myös omassa opinnäytetyössämme osallisuutta heikentävinä tekijöinä. Ilman hyvää toimintakykyä ja terveyttä ei omannäköinen elämä voi asukkaiden mukaan täysin toteutua. Mitä parempi fyysinen kunto, sitä laajemmat mahdollisuudet heillä on osallistua mieluisiin tapahtumiin, suoriutua itsenäisesti arjen askareista sekä toteuttaa itseään. Asukkaat kuvaavat omia mahdollisuuksiaan rajattomiksi tilanteessa, jossa heidän toimintakykynsä on hyvä. Kyky kävellä itsenäisesti mainitaan yhtenä tekijänä riittävästä toimintakyvystä. Yksi vastaaja kertoo kolmipyöräisen mopon hankkimisen lisäävän hänen mahdollisuuksiaan liikkua itsenäisesti myös Ehtookodon ulkopuolella, sillä hän ei enää jaksaisi kävellä samaa matkaa, minkä hän nyt kulkee mopollaan. Myös työntekijät ovat samaa mieltä asukkaan toimintakyvyn ja terveydentilan merkityksestä osallisuuden toteutumisen näkökulmasta.

Aktiivinen henkilökunta, joka saattaa asukkaita tapahtumiin ja mahdollistaa osallistumisen muun muassa muistuttamalla ja kannustamalla, on vastaajien mielestä merkittävä tekijä osallisuuden edistämisen näkökulmasta. Erityisesti tukea tarvitsevien asukkaiden kohdalla henkilökunnan rooli korostuu, sillä ilman heidän apuaan asukkaat jäisivät helposti kotiin. Yksi asukas kuvaa tilannetta, jossa työntekijä kysyi häntä mukaan ulkona järjestettyyn konserttiin, mutta hän ei jaksanut lähteä. Hän oli kuitenkin todella ilahtunut, kun hänelle myöhemmin tuotiin grillimakkaraa, vaikka hän ei voinutkaan osallistua konserttiin. Työntekijän ele on hänen mukaansa todella merkityksellinen huomionosoitus. Myös henkilökunnan vastauksissa toistuu työntekijöiden kokemus omasta roolistaan asukkaiden osallistumisen mahdollistajina. He kuvaavat muun muassa kannustavansa ja tukevansa asukkaita osallistumaan, muistuttavansa tapahtumista, hakevansa asukkaita kotoa, ja tarvittaessa työntekijät saattavat myös jäädä asukkaan seuraksi tapahtumiin, mikäli heillä on riittävästi aikaa. Yksi työntekijä mainitsee vapaaehtoistyöntekijöiden merkityksen yksilöllisemmän palvelun mahdollistajina. He antavat aikaansa asukkaille, mikä puolestaan lisää asukkaiden mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Vapaaehtoiset tarjoavat myös hemmottelua asukkaille saunaemäntinä, ja auttavat esimerkiksi hiustenlaitossa ja kahvittelevat asukkaiden kanssa.

Osallisuuden ilmenemiseen ja osallistumiseen Ehtookodossa voidaan sanoa vaikuttavan asukkaista itsestä, työntekijöiden toimintatavoista ja Ehtookodon toimintakulttuurista lähöisin olevat tekijät. Asukkaat mainitsevat, että fyysinen kunto, terveydentila ja vireystaso vaikuttavat heidän osallistumiseensa. Niin asukkaat kuin työntekijätkin korostavat työntekijöiden aktiivisuutta asukkaiden osallistumisen mahdollistajina. He kannustavat ja hakevät asukkaita aktiivisesti tapahtumiin ja edistävät näin konkreettisesti omalla toiminnallaan asukkaiden osallistumismahdollisuuksia. Asukkaiden tunteminen nähdään edesauttavan työntekijöitä tarjoamaan asukkaille personoituja vinkkejä muun muassa heitä kiinnostavista tapahtumista. Omahoitajuus mainitaan myös merkityksellisenä asukkaan ja työntekijän välisenä tiimityönä, joka toimiessaan edistää asukkaan osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Heinolan & Luoman mukaan (2007) omahoitajuus vahvistaa ja tukee ikäihmisen osallisuutta ja voimavaroja, kun ikäihmisen ja häntä hoitavan työntekijän välille muodostuu luottamuksellinen side, ja työntekijä oppii tuntemaan ikäihmisen elämäntarinaa ja -tilannetta (Heinola & Luoma 2007: 42). Tapahtumista myös tiedotetaan usein niin kirjallisten ilmoitusten avulla kuin arjen kohtaamisten yhteydessäkin. Lisäksi moniammatillinen yhteistyö, sujuva tiedonkulku sekä ikäihmisen voimavaroja tukeva dialogi ovat henkilökunnan mukaan tärkeitä asukkaiden osallisuutta tukevia tekijöitä. Erityistä kiitosta sekä asukkailta että työntekijöiltä saa eläkkeelle jäänyt virikeohjaaja, jonka ohjaamat ryhmät ovat aktivoineet asukkaita osallistumaan talon toimintaan. Asukkaat mainitsevat myös mahdollisuuden osallistua toiminnan suunnitteluun lisäävän osallistumisen mielekkyyttä, koska tällöin ihminen on itse saanut olla mukana vaikuttamassa toiminnan sisältöön.

Peltosen (2016) mukaan vastuu ikäihmisten vaikuttamismahdollisuuksien ja osallisuuden käytännön toteutumisesta erityisesti heikommassa asemassa olevien ikääntyneiden kohdalla on työntekijöillä. Heidän tulee huomioida ikäihmisen toiveet ja mielipiteet yhteisissä hoitoneuvotteluissa, joissa on mukana myös ikäihmisen omaiset ja läheiset. Ikäihmisten omat näkemykset tulee pitää etusijalla, olemalla kuitenkin tasapuolinen kaikkien neuvotteluun osallistuvien kanssa. (Peltonen 2016: 106.) Laitilan (2010) mukaan osallisuuden mahdollistaminen vaatii myös vallan jakamista henkilökunnalta asiakkaille, mikä on saamiemme tulosten perusteella onnistunut hyvin Ehtookodossa (Laitila 2010: 121). Käyttäjien osallistuminen palveluiden kehittämiseen nähdään molempia osapuolia hyödyntävänä ilmiönä. Osallistuminen toiminnan kehittämiseen on voimaannuttava kokemus asiakkaalle. Organisaation toiminnan näkökulmasta käyttäjien mukaan ottaminen palveluiden suunnitteluun voi parantaa palveluiden laatua. (Heikkilä & Julkunen 2003: 14.)

Osallisuutta heikentävinä tekijöinä nähdään asukkaan heikentynyt toimintakyky ja terveydentila. Molemmat kohderyhmät jakavat näkemyksen. Kaksi työntekijää mainitsee huonontuneen kuulon ja kuulolaitteiden käytön vaikuttavan asukkaan osallistumismahdollisuuksiin joko siten, että asukas jää mieluummin kotiin, jos hän kokee olonsa epävarmaksi tai siten, että kommunikointi vaikeutuu, kun puheen kuuleminen on vaikeutunut, mikä heikentää osallisuuden toteutumista arjen kanssakäymisessä. Henkilökunnan mukaan osallisuutta heikentävät myös organisaatiosta lähtöisin olevat tekijät, joita ovat esimerkiksi työn organisointiin liittyvät haasteet, kuten ajanpuute, uusien työntekijöiden perehdyttämiseen kuluva aika sekä aikataululliset eroavaisuudet asukkaan ja työntekijöiden välillä. Vastaajat mainitsevat myös, että joskus asukkaat haluavat esimerkiksi lähteä liikkeelle juuri sellaiseen aikaan, kun aamutoimia vasta aloitellaan työntekijöiden toimesta. Tällaisissa tilanteissa asukas ei aina välttämättä pysty elämään täysin omannäköistä elämää oman aikataulunsa mukaan. Laitilan (2010) väitöskirjatutkimuksessa esitellään monenlaisia osallisuutta estäviä tekijöitä, jotka ovat samankaltaisia kuin saamamme tulokset. Anthonyn ja Crawfordin (2000) mukaan resurssipula organisaatiotalla ja Goodwinin ja Happellin (2008) mukaan kiire voivat estää osallisuutta (Laitila 2010: 22).

6.2 Vaikuttamismahdollisuudet

Saamiemme tulosten perusteella asukkaiden kokemukset omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan arkeensa ovat hyvin yhtenäisiä. Vastaajat kuvaavat omia vaikuttamismahdollisuuksiaan monipuolisiksi, ja samat teemat toistuvat kaikissa vastauksissa. Yhteisössä vaikuttaminen mainitaan useasti. Siihen sisältyy osallistuminen Ehtookodon toiminnan kehittämiseen sekä asiakastoimikunnan toimintaan. Asukkaat kokevat pystyvänsä vaikuttamaan muun muassa vapaa-ajan toiminnan, kuten erilaisten harrasteryhmien ja tapahtumien sisältöön. Säännöllisesti kokoontuva asiakastoimikunta nähdään foorumina mielipiteiden ja toiveiden ilmaisulle. Muutama asukas kertoo myös osallistuneensa uusien työntekijöiden rekrytointiin, mikä nähdään merkittävänä vaikuttamismahdollisuutena. Asukkaat kokevat, että heidän mielipiteillään on merkitystä.

Useilla asukkailla on vahva kokemus kuulluksi tulemisesta. Nekin asukkaat, jotka ovat asuneet Ehtookodossa vasta muutaman kuukauden ajan kokevat, että heidän ääntään ei sivuutettaisi heidän halutessaan ilmaista toiveensa tai mielipiteensä henkilökunnalle. Yksi vastaaja toteaa, että mahdollisuus vaikuttaa asioihin on Lempäälän Ehtookodolle ominainen piirre. Tyytyväisyys johtajaan sekä avoin keskusteluyhteys hallinnon

työntekijöiden kanssa mainitaan myös vastauksissa. Vastaajien mukaan heidän toiveitaan ja mielipiteitään kartoitetaan kattavasti sekä palveluita suunniteltaessa että toteutettaessa. Tämä tapahtuu sekä suullisesti arjen kohtaamisissa että kirjallisesti esimerkiksi ryhmien yhteydessä asukkaiden suunnitelmassa toiminnan sisältöä ja toteutusta yhdessä työntekijöiden kanssa. Kailio (2014) on saanut samanlaisia tuloksia, joiden mukaan ikäihmiset kokevat ensisijaisen tärkeänä, että heidän mielipiteitään ja toiveitaan kuullaan, ja että niitä pidetään merkityksellisinä. Vuorovaikutus työntekijöiden kanssa on toimivaa ja avointa, ja ikäihmiset kokevat itsensä arvostetuiksi ja tärkeiksi. Mielipiteiden huomioiminen nähdään osana vaikuttamista, ja se tuottaa aktiivisempaa osallistumista ja tukee toimijuuden kokemusta, kun ikäihmiset kokevat tulevansa kuulluksi. (Kailio 2014: 48; 60-61.)

Henkilökunnan vastauksissa asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista esiintyy pitkälti samoja teemoja kuin asukkailla. Yhteisössä vaikuttaminen, ja erityisesti mahdollisuus osallistua asiakastoimikunnan kokouksiin, toistuu jokaisen työntekijän vastauksessa. Työntekijöiden mukaan asiakastoimikunnassa asukkailla on mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä, ja näin vaikuttaa Ehtookodon toimintaan. Tapahtumien suunnittelun ja ryhmätoiminnan sisältöön vaikuttaminen mainitaan myös useasti. Yksi vastaaja kuvaa asukkaan osallistuneen hänen työhaastatteluunsa, mitä hän pitää poikkeuksellisenä ja hienona asukkaiden vaikuttamismahdollisuutena Ehtookodossa. Heikkilän ja Julkusen (2003) mukaan työntekijät saattavat joskus kokea asiakkaiden osallistumishalukkuuden uhkaavan heidän ammatillista rooliaan, mutta haastattelemamme työntekijät suhtautuvat asukkaiden osallistumiseen toiminnan suunnitteluun myönteisenä asiana. Johdon ja työntekijöiden asenteilla ja halukkuudella ottaa asiakkaat mukaan päätöksentekoon on suuri vaikutus siihen, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia asukkailla on muun muassa toiminnan kehittämiseen. (Heikkilä & Julkunen 2003: 15.)

Kuten asukkaidenkin kohdalla, arjen toimintoihin vaikuttaminen toistuu useaan kertaan myös henkilökunnan vastauksissa. Asukkailla nähdään olevan mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi kotikäynteihin liittyviin aikatauluihin. Osa vastaajista kuitenkin myöntää resurssien olevan esteenä kaikkien toiveiden toteuttamiselle, mutta pyrkimyksenä kuitenkin pidetään asukkaiden tyytyväisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa käynnit haluttuun aikaan. Niemen (2006) saamien tulosten mukaan kotihoidon työntekijät kertovat myös pyrkivänsä vastaamaan asiakkaiden toiveisiin käyntien ja palveluiden toteutusajankohdasta, mutta resurssikysymysten nähdään joskus vaikuttavan niiden toteuttamismahdollisuuksiin (Niemi 2006: 67). Henkilökunnan mukaan johtajalle, toimistosihteerille,

sairaanhoidajille ja lähihoitajille puhuminen nähdään asukkaiden keinona vaikuttaa omaan elämäänsä. Työntekijöiden mukaan avoin ilmapiiri lisää asukkaiden kokemusta kuulluksi tulemisesta. Kaikki viisi työntekijää kuvaavat omaa toimintaansa vaikuttamismahdollisuuksien mahdollistajina kertomalla kysyvänsä asukkaiden toiveita ja mielipiteitä työn lomassa. Palveluiden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa asukkaat pääsevät vastaajien mukaan vaikuttamaan eri tavoin. Suullinen kysyminen on yleisin tapa selvittää toiveita, mutta hoitoneuvottelu ja yleinen arjen vuorovaikutus mainitaan myös toimiviksi tavoiksi kartoittaa asukkaiden tarpeita. Toiveiden kirjaaminen hoitoneuvottelussa nähdään myös keinona sitouttaa kaikki asukasta hoitavat työntekijät noudattamaan samoja toimintaperiaatteita asukkaan kanssa.

Henkilökunnalta tiedustellaan myös keinoja parantaa asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia Ehtookodossa. Asukkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus korostuu jokaisessa vastauksessa. Avoin ja aito vuorovaikutus työntekijän ja ikäihmisen välillä tulee esille myös Kailion (2014) tutkimuksessa, missä sen todetaan olevan ensiaskel kohti osallisuuden toteutumista (Kailio 2014: 61). Ehtookodossa työntekijät näkevät tämän parantavan asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia. Asukkaiden toiveet hoitoneuvotteluissa huomioidaan ja kirjataan, ja muutoksista tiedotetaan kaikille työntekijöille. Vastajat tuovat lisäksi esille, että he ovat valmiita muuttamaan ennakkoluulottomasti toimintatapojaan, jos toive muutokseen tulee asukkailta itseltään. Näin ollen työntekijöiden toiminnan voidaan katsoa olevan asiakaslähtöistä ja asukkaiden osallisuutta tukevaa. Tulosten perusteella voidaan todeta, kuinka tärkeää ikäihmisten osallistuminen ja vaikuttaminen itseään koskevissa päätöksissä on osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Kailion (2014) tutkimuksessa ilmenee myös päätäntävällän tärkeys, sillä se lisää ikäihmisten omanarvontuntoa, vahvistaa heidän itsetuntoaan ja tuo elämälle syvempää merkitystä (Kailio 2014: 59-60). Toisin kuin Kailion saamissa tuloksissa, Ehtookodon asukkaat kokevat palveluiden sisältöihin vaikuttamisen merkittävänä. Heille on myös karttunut tietoa tarjolla olevista palveluista, sillä he ovat osallistuneet niiden suunnitteluun eri tavoin. Ehtookodossa asukkaiden mielipidettä kysytään palveluja suunniteltaessa sekä toteutettaessa. (vrt. Kailio 2014: 46.) Eroavaisuus voi johtua osittain Ehtookodon osallistavasta toimintakulttuurista, missä asukkaat nähdään aktiivisina toimijoina ja oman elämänsä asiantuntijoina. On myös todennäköisempää, että työntekijät toimivat asiakaslähtöisesti, kun asukkaat ovat itse olleet mukana valitsemassa heitä saaden vaikuttaa omalla mielipiteellään sopivien työntekijöiden valintaan.

6.3 Itsemääräämisoikeus

Kaikkien vastaajien mukaan heidän itsemääräämisoikeutensa toteutuu Ehtookodossa. Osa heistä kuitenkin uskoo oman terveydentilansa heikkenemisen vaikuttavan omaan itsemääräämisoikeuteensa alentavasti. He uskovat oman päätösvaltansa kaventuvan, mikäli heidän terveydentilansa heikentyy tulevaisuudessa. Myllymäki (2014) kuvaa kotihoidon asiakkaiden näkemyksiä itsemääräämisoikeudesta omassa pro gradu -tutkielmassaan, jossa on saatu samanlaisia tuloksia. Haastateltavat uskovat oman itsemääräämisoikeutensa heikentyvän toimintakyvyn alenemisen seurauksena, ja he kokevat riippuvuutensa hoitohenkilökunnan avusta kasvavan. (Myllymäki 2014: 45). Myös Lehtosalo (2011) on saanut vastaavanlaisia tuloksia asukkaiden kokemuksista itsemääräämisoikeuden ja valinnanmahdollisuuksien toteutumisesta. Tulosten perusteella haastateltavat kokevat saavansa päättää itsenäisesti omista asioistaan. Ehtookodon asukkaiden itsemääräämisoikeutta tukee tunne elämänhallinnasta ja mahdollisuudesta vaikuttaa saamiinsa palveluihin, mikä ilmenee myös Lehtosalon tuloksista. (Lehtosalo 2011: 26; 45).

Henkilökunnan vastauksista ilmenee hieman kriittisempi kuva itsemääräämisoikeuden toteutumisesta. Vastaajien mukaan asukkaiden oikeus päättää itseään koskevista asioista toteutuu pääsääntöisesti hyvin, mutta asukkaan toimintakyvyllä ja henkilökunnan aktiivisuudella saada asukkaiden ääni kuuluviin on vaikutusta itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Erityisesti esimerkiksi muistisairaiden asukkaiden kohdalla työntekijät pitävät omaa rooliensa merkittävänä päätöksenteon tukemisessa, mikäli asukas ei enää itse pysty ilmaisemaan omaa tahtoaan selkeästi. Työntekijät kertovat päätöksenteon tukemisen ilmenevän hyvinkin arkipäiväisissä tilanteissa, kuten ruoan valinnassa tai puukeutumisessa. He kokevat velvollisuudekseen kertoa asukkaalle erilaisista vaihtoehdoista omaa ammattitaitoaan hyödyntäen. Niemi (2006) on saanut samanlaisia tuloksia asukkaan itsemääräämisoikeuden tukemisessa tilanteissa, joissa asukas ei itse kykene päätöksentekoon esimerkiksi edenneen muistisairauden takia. Tällöin työntekijät kertovat varmistavansa asukkaan kompetenssin päätöksenteossa tukemalla tätä pienillä arkisilla asioilla, kuten kysymällä paidan väriä, jos hän ei itse pysty itsenäisesti valitsemaan vaatteitaan. Ehtookodon työntekijöiden vastauksissa ilmenee samankaltaisia esimerkkejä asukkaiden itsemääräämisoikeuden tukemisesta. Työntekijöiden mukaan asukkaat saattavat joskus kieltäytyä hygieniahoidosta. Tällöin työntekijät kertovat keskusteluvansa asukkaan kanssa perustellen peseytymisen tärkeyttä, antaen asukkaan kuitenkin tehdä lopullisen päätöksen. Itsemääräämisoikeutta ei missään nimessä sivuuteta. Myös

Niemi on saanut samankaltaisia tuloksia. (Niemi 2006: 63-64.) Ehtookodossa työntekijät korostavat asukkaan tyytyväisyyden ja oman tahdon olevan aina etusijalla myös itsemääräämisoikeudesta puhuttaessa.

6.4 Oma tahto -mittarin tulokset ja kirjaaminen

Ehtookodossa on toteutettu Oma tahto -mittarin mukainen kysely asukkaille ja henkilökunnalle kaksi kertaa aikaisemmin, vuosina 2013 ja 2017. Vuonna 2013 haastateltiin 6 asukasta, jolloin keskiarvoksi muodostui 3,3. Henkilökunnan keskiarvo oli 4,1, ja haastateltavia oli yhteensä 10. Vuonna 2017 haastateltiin yhteensä 13 asukasta ja 10 työntekijää. Asukkaiden keskiarvo oli 4,3 ja työntekijöiden 3,9. (Holm-Tikkinen: 2018.) Opin näytetyömme haastatteluosuuden jälkeen jokainen vastaaja antoi Oma tahto -mittarin mukaisen arvosanan. Asukkaiden keskiarvoksi muodostui 4,5. Henkilökunnan vastausten keskiarvo oli 3,8. Asukkaiden antaman arvosanan keskiarvo on selkeästi noussut ensimmäisestä, vuonna 2013 tehdystä kyselystä. Henkilökunnan tulokset ovat jonkin verran laskeneet vuodesta 2013. Tulokset ovat myös hieman alhaisempia kuin asukkaiden, mikä voi johtua esimerkiksi siitä, että he tarkastelevat oman tahdon toteutumista kaikkien asukkaiden kohdalta, joita he ovat puolen vuoden aikana hoitaneet tai palvelleet, kun taas asukkaat keskittyvät vain omaan henkilökohtaiseen kokemukseensa. Myös ammatillinen näkemys oman tahdon toteutumista tarkastellessa voi vaikuttaa työntekijöiden tiukempaan arviointiin.

Asukkaiden arvosanan keskiarvo 4,5 voidaan nähdä olevan johdonmukainen saamiemme asukkaiden haastattelutulosten kanssa, joiden mukaan asukkaat kokevat voitavansa vaikuttaa laajasti omaan arkeensa, ja he kokevat tulevansa kuulluksi. Henkilökunnan antamien arvosanojen keskiarvo 3,8 on yhteydessä työntekijöiden haastattelutuloksiin, joiden perusteella asukkaiden vaikuttamismahdollisuudet nähdään laajoina, mutta esimerkiksi itsemääräämisoikeuden ja oman tahdon toteutumisen suhteen asukkaan toimintakyvyn ja terveydentilan nähdään vaikuttavan asukkaan mahdollisuuksiin saada oma äänensä kuuluviin.

Haastattelemiemme työntekijöiden vastausten perusteella Ehtookodossa käytössä oleva Oma tahto -kirjaus osana Domacare-asiakastietojärjestelmää tuntuu jääneen hieman taka-alalle hoitajien päivittäisessä kirjaamiskäytännössä. Työntekijöiden mukaan kirjauksesta ollaan tietoisia, mutta sitä on käytetty lähinnä tilanteissa, joissa asukkaan ja työntekijän välille on muodostunut jonkinlainen konflikti, kuten esimerkiksi asukkaan

kieltäytyminen peseytymisestä. Työntekijät perustelevat käytön vähäisyyttä arjen kommunikaatiolla, mikä heidän mukaansa mahdollistaa tiedonsaannin asukkaiden toiveista ja tarpeista. Päivittäisissä kirjauksissa tulee heidän mukaansa ilmi omaan tahtoon liittyviä tekijöitä, eikä niiden erillistä kirjaamista pidetä oleellisena. Osa kuitenkin kertoo perehtyvänsä kirjaukseen tarkemmin jatkossa.

Jokainen uusi työntekijä saa perehdytyksen Oma tahto -kirjauksen käytöstä, ja työntekijät on koulutettu sen käyttöön (Holm-Tikkanen: 2018). Saamiemme tulosten perusteella voidaankin päätellä, että kyseisen kirjaustavan käyttöön ei olla täysin sitouduttu Ehtokodossa. Mikäli tavoitteena on, että asukkaan oma tahto kirjataan jatkossakin erikseen Oma tahto -kirjauksen alle, siitä olisi hyvä keskustella henkilökunnan kanssa, jotta sen käyttöaste ei olisi niin alhainen, kuin se tulostemme perusteella nyt on. Oma tahto -kirjauksen kehittäminen yhdessä henkilökunnan kanssa voisi mielestämme olla yksi kehittämistehtävä esimerkiksi ammattikorkeakouluopiskelijalle.

7 Pohdinta

7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyömme on toteutettu hyvän tieteellisen käytännön periaatteita noudattaen. Se on tehty huolellisesti tieteellisiä tiedonhankinta- ja analysointimenetelmiä käyttäen. Opinnäytetyössämme on huomioitu muiden tutkijoiden tekemät tutkimukset ja niiden tulokset viittaamalla niihin huolellisesti ja asianmukaisella tavalla. (Härkönen & Karhu & Konkka & Mikkola & Roivas 2011: 24.)

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan haastateltavien on hyvä tietää vähintään haastattelun teema ennen haastattelua, jotta itse haastattelutilanne olisi mahdollisimman onnistunut tiedonsaannin näkökulmasta, mutta myös eettisesti hyvin toteutettu (Tuomi & Sarajärvi 2009: 73). Kaikille haastatteluun osallistuneille toimitettiin saatekirje (Liite 1), jossa kerrotaan haastattelun olevan osa opinnäytetyötä, ja kirje sisältää myös lyhyen kuvauksen opinnäytetyön tavoitteista ja tarkoituksesta. Ehtookodon asukastiedotteessa oli myös maininta opinnäytetyöstämme, ja kerroimme lyhyesti jokaiselle haastateltavalle opinnäytetyömme tarkoituksesta ja haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuudesta ennen haastattelun alkamista. Haastattelun aineistoa käsiteltiin luottamuksellisesti, ja se on ollut vain opinnäytetyön tekijöiden hallussa. Opinnäytetyön tekijöinä meitä sitoo vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus haastateltavien henkilötietojen osalta, ja haastateltavien anonymiteetti on säilytetty tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Kaikki haastateltavat ovat osallistuneet tutkimukseen nimettöminä. Haastateltavia on informoitu mahdollisuudesta peruuttaa suostumuksensa haastatteluun missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilman perusteluja. Saatekirje sisältää myös yhteystietomme, mikäli tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä on kysyttävää. (Härkönen ym. 2011: 24-25.) Haastattelut nauhoitettiin kahdelle nauhurille sekä puhelimen sanelimeen, ja litteroitu haastattelumateriaali tallennettiin kahdelle muistitikulle. Aineistoa on säilytetty lukitussa kaapissa opinnäytetyöprosessin ajan, ja kaikki opinnäytetyöhön liittyvä haastattelumateriaali hävitetään opinnäytetyömme palauttamisen jälkeen.

Opinnäytetyömme luotettavuutta arvioidessa tiedostamme oman subjektiivisuutemme tutkimuksen eri vaiheissa. Opinnäytetyön tekijöinä olemme vaikuttaneet tutkimukseen väistämättä valitsemalla käyttämämme tutkimustavan, menetelmän ja käsitteet. Tiedostamme, kuinka oma ajattelumme, tulkintamme ja ennakkoluulomme ovat läsnä tuloksia arvioidessa. Olemme kuitenkin pyrkineet erittelemään ne tutkittavien tulkinnoista, jotta

meillä on mahdollisuus kuvata tutkittavien ajatusmaailmaa mahdollisimman objektiivisesti ja luotettavasti. (Kananen 2008: 121.) Koimme haastavaksi tulkita haastateltavien vastauksia tilanteessa, jossa tutkittava ei vastaa suoraan kysytyyn kysymykseen, eikä tarkentavat kysymyksetkään tuo asiaan selkeyttä. Jouduimme myös yhdistämään kaksi henkilökunnalle suunnattua osallisuuden ilmenemistä koskevaa haastattelukysymystä, sillä huomasimme, että kysymysten asettelusta johtuen vastaajat ovat kuvanneet omaa toimintaansa osallisuuden tukemisessa, eivätkä he vastaa kysymykseen osallisuuden ilmenemisen muodoista. Ensimmäistä opinnäytetyötä tehdessä ymmärsimme nopeasti, kuinka suuri merkitys kysymysten oikealla asettelulla on myös analyysivaiheessa sekä tulosten että niiden käsittelyn kannalta.

Opinnäytetyömme vahvuutena on suhteellisen runsas ja kattava aineisto, joka koostuu kahden eri kohderyhmän vastauksista. Asukkaita ja henkilökuntaa haastatteleamalla mahdollistuu vastausten vertailu sekä yhtäläisyyksien löytäminen vastauksista, mikä osaltaan lisää opinnäytetyömme luotettavuutta. Tulosten analyysivaihe oli tutkimusprosessin työläin ja pitkäkestoinen vaihe. Osaltaan tähän vaikutti keräämämme aineiston laajuus, sillä haastattelimme sekä henkilökuntaa että asukkaita, eli yhteensä 12 ihmistä. Lisäksi teemahaastatteluun valitsemamme aihealueet ovat suhteellisen laajat, ja kysymysten määrä on turhankin runsas. Vaikka esitimme samat kysymykset kaikille kohderyhmiin kuuluville ja tarvittaessa myös tarkensimme kysymyksiämme, koemme, että emme aina saaneet vastausta kysytyyn kysymykseen. Tähän osaltaan varmasti vaikuttaa myös teemamme, joiden tulkinnat saattavat riippua vastaajasta.

Osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet ja itsemääräämisoikeus nähdään jossain määrin sisältävän eri asioita, mutta pyrimme avaamaan käsitteitä, mikäli vastaaja ei ymmärtänyt niiden merkitystä. Litteroitua materiaalia kertyi paljon, ja jouduimmekin tekemään karsintaa poimimalla litteroidusta aineistosta vain tutkimuskysymyksiimme vastaavat kohdat. Osaltaan analyysivaiheen haasteellisuuksien vaikuttaa myös kokemattomuutemme opinnäytetyön tulosten käsittelyn tekniikan hallitsemisessa. Tutustumalla sisällönanalyysin teoriaan sekä muihin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen, huomasimme analyysin vähitellen luonnistuvan. Hyödynsimme myös ohjaavan opettajamme apua analyysivaiheessa.

Vastaavien tutkimustulosten etsiminen muista tutkimuksista oli ajoittain hankalaa, sillä monissa tutkimuksissa on saatu vastakkaisia tuloksia ikäihmisten osallisuuden toteutumisesta. Tyypillisesti osallisuus ei ole toteutunut, tai sen toteutuminen on puutteellisella

tasolla. Opinnäytetyömme tulosten perusteella on ilo todeta, kuinka hyvin Ehtookodossa huomioidaan ikäihmisten hyvinvointi osallisuuden näkökulmasta.

Opinnäytetyömme on suunnattu erityisesti Ehtookodon oman työn kehittämisen tueksi, mutta tuloksista voi olla hyötyä myös muille ikäihmisten parissa työskenteleville ammattilaisille. Toivommekin, että Ehtookodossa käytettävät toimintamallit kannustavat kokeilemaan osallisuutta tukevia menetelmiä ennakkoluulottomasti, ja näin mahdollistamaan ikäihmisten oman äänen ja toiveiden kuuntelun entistä monipuolisemmin. Geronomin näkökulmasta opinnäytetyöprosessi on tarjonnut hyödyllisiä esimerkkejä osallistavista toimintatavoista sekä lisännyt osaamistamme osallisuuden teoriasta ja sen kiistattomasta merkityksestä ikäihmisten hyvinvointiin. Opinnäytetyön prosessin alkuvaiheessa huomasimme, että osallisuuden käsitteen hahmottaminen ei ole helppoa myöskään meille, mutta ymmärryksemme aiheesta on kasvanut huomattavasti.

7.2 Osallisuuden vahvistaminen osaksi vanhustyötä

Nykyään vanhustyötä ohjaavat erilaiset toimintatavat ja arvot, joissa korostetaan ikäihmisen itsemääräämisoikeutta, osallisuutta ja voimavaroja. On kuitenkin kysyttävä, kuinka ne näkyvät arjen työssä ja konkreettisesti ikäihmisen elämässä. Niiden tulisi olla kiinteä osa vanhustyötä, jotta ne todella parantaisivat ikäihmisten hyvinvointia ja näkyisivät käytännön arjessa. Jos organisaatio ja sen työntekijät eivät ymmärrä osallisuuden käsitettä tai sitä, millaisia toiminta- ja työtapoja se heiltä edellyttää, sen toteutuminen ikäihmisten elämässä on haastavaa. (Kairala 2009: 28.) Ehtookodossa asukkaat pääsevät vaikuttamaan harrasteryhmien ja muun yhteisössä järjestettävän toiminnan suunnitteluun ja sisältöön, eivätkä vain osallistumaan työntekijöiden suunnittelemaan toimintaan. Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan todeta, kuinka hyvin osallistava ja asukkaan omia voimavaroja tukeva työtapo on muodostunut kiinteäksi osaksi Ehtookodon toimintakulttuuria. Työntekijät ovat tulostemme perusteella sitoutuneet toimimaan asiakas- ja voimavaralähtöisesti. Olisi mielenkiintoista selvittää, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet osallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä tukevan toimintakulttuurin syntymisessä Ehtookotoon. Onko johtajuudella ja johtamistavalla siihen vaikutusta? Onko henkilöstöä koulutettu? Mielestämme nämä voisivat olla jatkotutkimusaiheita, joiden kautta voitaisiin perehtyä ulottuvuuksiin, joilla Ehtookodon asukkaiden osallisuutta tuetaan. Yhtä hyvin voidaan myös pohtia, kuinka asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia voitaisiin entisestään laajentaa, ja kuinka asukkaiden osallisuutta saataisiin lisättyä esimerkiksi yhteiskehittelyn menetelmin. Oma tahto -mittaria ja -kirjausta voitaisiin myös lähteä kehittämään

esimerkiksi osana opinnäytetyötä, jotta jokainen työntekijä osaisi luontevasti hyödyntää Ehtookodossa kehiteltyjä tapoja mitata asukkaiden tyytyväisyyttä saamiinsa palveluihin sekä asukkaiden oman tahdon kirjaamista. Vaikka Ehtookodon toiminta oman tahdon kuuntelemisessa vaikuttaakin olevan esimerkillistä, jää Oma tahto -kirjaus ja -mittaus vielä jokseenkin vieraaksi henkilökunnan haastattelujen perusteella.

Jäimme myös pohtimaan, millainen rooli asukkaiden omaisilla ja läheisillä on heidän elämässään. Vain yksi asukas mainitsee kokeneensa yksinäisyyttä, mutta kenenkään muun vastaajan kohdalla läheisistä tai sosiaalisten kontaktien kaipuusta ei mainita. Esimerkiksi omaa puolisoa ei mainita kummankaan kohderyhmän vastauksissa. Prosessia jälkikäteen pohtiessa olisimme voineet laatia muutaman haastattelukysymyksen myös perhe- ja rakkaussuhteista, koska läheisten rooli osallisuuden tukemisessa ja ilmenemisessä on myös yksi mielenkiintoinen ulottuvuus, ja siitä voisi myös kehittää jatkotutkimusaiheen. Omaisten rooli on myös keskeinen henkilökunnan kanssa tehtävän yhteistyön näkökulmasta, jotta ikäihminen voi asua omassa kodissa mahdollisimman pitkään niin halutessaan sekä myös hoitoa suunniteltaessa ja toteutettaessa (Heinola & Luoma 2007: 42). Yksi työntekijä mainitsee omaisten roolin tärkeänä yhteistyökumppanina ikäihmisen omien voimavarojen tukemisen näkökulmasta. Hänen mukaansa omaiset voivat auttaa työntekijöitä tutustumaan asukkaaseen paremmin, jotta he saavat tietoa tämän toiveista, tarpeista ja elämänhistoriasta.

Ikääntyvien ihmisten elämässä sosiaalinen kanssakäyminen ja osallisuuden tunne läheisten ja tuttujen kesken on tärkeää. Ikäihmisten osallisuuden tukeminen on kuitenkin vaarassa jäädä korulauseeksi vanhuspolitiikan lakeihin ja suosituksiin, ja sen toteutuminen voidaan helposti jättää ikäihmisten oman aktiivisuuden varaan. Ikäihmiset tarvitsevat tukea sosiaalisten suhteidensa ylläpitämisessä. Ikäihmisille suunnatuissa palveluissa tulee huomioida osallisuuden tukeminen siten, että ikäihmisten kotoa lähteminen ja osallistuminen olisi mahdollisimman vaivatonta. Lisäksi myös muut toimijat, jotka tekevät työtä ikäihmisten parissa, on tärkeää ottaa mukaan yhteistyökumppaniksi suunnittelemaan ikäihmisten osallisuutta tukevia palveluita. (Haverinen 2008: 235-236). Sosiaalisen elämän ulottuvuus tulee esille ympäristöissä, joissa on mahdollisuuksia kohdata eri ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteessa olevia ihmisiä. Kodin ja asumisympäristön tulisi olla sellainen, että se mahdollistaa kanssakäymisen muiden kanssa. Kotoa lähteminen tai siellä oleminen ovat yhtä lailla itsemääräämisoikeuden toteutumista ja osa hyvää elämänlaatua. (Hakonen 2008: 148.)

Geronomeina jaamme ymmärryksen ikäihmisestä oman elämänsä asiantuntijana, jolla on oikeus osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon, asuupa hän omassa kodissaan tai esimerkiksi ryhmäkodissa. Vanhustyön lähtökohtana tulee olla voimavara-lähtöinen työtapa, jossa korostuu ikäihmisen jäljellä olevien voimavarojen hyödyntäminen kaikessa toiminnassa. Palveluita käytettäessä rakentuu myös ikäihmisen yksilöllinen sekä asiakkuuden identiteetti, mikä edellyttää palvelua tarjoavalta organisaatiolta vuoro-puhelua ja asiakasta tukevia toimintatapoja. Voimavaralähtöisellä työtavalla voidaan mahdollistaa elämäkulun jatkuvuus ja arjen kulttuurisuus silloinkin, kun ikäihmisen toi-mintakyky omassa kodissa asumiseen ja itsenäiseen pärjäämiseen ei enää riitä. (Suomi 2008: 117-118.) Opinnäytetyömme tulosten perusteella Ehtookodossa voimavaralähtöi-nen työtapa tukee asukkaiden elämän jatkuvuuden kokemusta. Asukkaita haastatellessa saimme kuulla esimerkkejä elämästä, joka ei ole muuttunut juuri lainkaan Ehtookotoon muuttamisen jälkeen. Vanhat tutut harrastukset ovat jatkuneet, eikä asukkaiden elämää ole rajoitettu. Mielestämme vanhustyössä kaivataan entistä enemmän rohkeutta ja en-nakkoluulottomuutta ottaa ikäihmiset mukaan aktiivisiksi toimijoiksi niin vanhuspalvelui-den kuin arjen toimintaympäristöjenkin kehittämiseen. Organisaatiokeskeinen toiminta-kulttuuri ei anna tilaa ikäihmisen äänen kuulumiselle eikä se tue heidän toimijuuttaan ja osallisuuttaan. Ikäihmisiä osallistavaa ja voimaannuttavaa kohtaamista sekä heidän nä-kemyksiään ja toiveitaan arvostavaa toimintakulttuuria tarvitaan lisää, jotta jokainen tulee kuulluksi.

Lähteet

Andersson, Sirpa 2013. Osallisuus vähentää iäkkäiden eriarvoisuutta. Ikääntyminen. THL-blogi. Blogipostaus 7.2.2013. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana osoitteessa: <<https://blogi.thl.fi/osallisuus-vahentaa-iakkaiden-eriarvoisuutta/>>. Luettu 29.1.2018.

ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. ETENE-julkaisuja 32. Helsinki: Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana osoitteessa: <<http://etene.fi/documents/1429646/1559058/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf/13c517e8-6644-4fa5-8c5f-193cfce9841/ETENE-julkaisuja+32+Sosiaali-+ja+terveysalan+eettinen+perusta.pdf>> Luettu 20.1.2018.

Fried, Suvi & Rajaniemi, Jere & Topo, Päivi 2015. Ikäystävällinen asuinalue. WHO:n ikäystävällisyyden teemat kuntatasolla. Teoksessa Hynynen, Raija (toim.): Palvelualueen ja ikäystävällisen asuinalueen kehittäminen, osa 2. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavana osoitteessa: <<http://www.ymparisto.fi/download/no-name/%7B3EB1D152-BD19-4064-B1DD-F88B7B71E867%7D/107817>>. Luettu 24.1.2018. 55-103.

Hakonen, Sinikka 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.): Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 121-152.

Haverinen, Riitta 2008. Osallisuutta ja ihmisen kunnioitusta. Ikääntyneiden palvelukokemuksia. Teoksessa Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.): Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 219-242.

Heikkilä, Matti & Julkunen, Ilse 2003. Obstacles to an increased user involvement in social services. A commissioned background document. Council of Europe. Group of Specialists in Social Services (CS-US). STAKES Finland. Luettu 20.1.2018.

Heinola, Reija & Luoma, Minna-Liisa 2007. Toimintakyky ja elämänlaatu. Teoksessa Heinola, Reija (toim.): Asiakaslähtöinen kotihoito. Opas ikääntyneiden kotihoidon laatuun. Oppaita 70. Helsinki: Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 36-47.

Hirsjärvi, Sirkka 2005. Tutkimustyyppit ja aineistonkeruun perusmenetelmät. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 180-208.

Hirsjärvi, Sirkka 2010. Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 123-165.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2006. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Holm-Tikkanen, Jaana 2018. Johtaja. Lempäälän Ehtookoto ry. Sähköpostihaastattelu 25.4.2018.

Härkönen, Ulla & Karhu, Raisa & Konkka, Jyrki & Mikkola, Tuula & Roivas, Marianne 2011. Hyvinvointi ja toimintakyky -yksikön opinnäytetyöohje. Metropolian digipaino. Helsinki: Metropolia. Luettu 18.12.2017.

Julkunen, Raija 2008. Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.): Kulueraasta voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 15-30.

Jyrkämä, Jyrki & Nikander, Pirjo 2013. Vanheneminen, hoiva ja arkietiikka. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 549-554.

Kailio, Anna-Leena 2014. Kotona asuvien ikäihmisten osallisuus hyvinvointipalveluiden suunnittelussa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta. Saatavana osoitteessa: <http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20140535/urn_nbn_fi_uef-20140535.pdf> Luettu 20.1.2018.

Kairala, Maarit 2009. Lapin seniori- ja vanhustyön kehittämissyksikön tausta ja kehittämismalli. Teoksessa Kairala, Maarit (toim.): Kohti toimijuutta. Ikäihmisten ja vanhustyön työntekijöiden toimijuuden vahvistaminen. Lapin seniori- ja vanhustyön kehittämissyksikön loppuraportti. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Lapin toimintayksikkö. Saatavana osoitteessa: <http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Kohti_toimijuutta_julkaisukokonaisuus.pdf>. Luettu 26.2.2018. 9-40.

Kananen, Jorma 2008. KVALI. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karvonen-Kälkäjä, Anna 2014. Vanhuksen osallisuuden turvaaminen ostopalvelusopimuksella hankituissa palveluissa. Teoksessa Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna & Nieminen, Liisa (toim.): Vanhuus ja oikeus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. 283-321.

KASTE 2012-2015. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (KASTE 2012-2015). Ulkoinen arviointi – Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja julkaisuja 2016:16. Saatavana osoitteessa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74895/Rap%20ja%20mui_2016_16_PDF.pdf> Luettu 20.2.2018.

Kivelä, Sirkka-Liisa & Vaapio, Sari 2011. Vanhana tänään. Helsinki: Suomen Senioriliike ry.

Kiviniemi, Kari 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 68-84.

Laatusuositus 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2013. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Saatavana osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110355/ISBN_978-952-00-3415-3.pdf?sequence=1>. Luettu 30.6.2017.

Laatusuositus 2017. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017-2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:6. Saatavana osoitteessa: <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80132>> Luettu 30.6.2017.

Laitila, Minna 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Väitöskirjatutkimus. Itä-Suomen yliopisto. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä. Hoitotieteen laitos. Kuopio: Kopijyvä Oy. Saatavana osoitteessa:<http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0224-5/urn_isbn_978-952-61-0224-5.pdf> Luettu 20.1.2018.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980. Annettu Helsingissä 28.12.2012.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812. Annettu Helsingissä 22.9.2000.

Lehtimäki, Vuokko & Hämäläinen, Antti 2013. Väli-Suomen IKÄKASTE – ÄLDRE-KASTE II -hanke. Loppuraportti 22.10.2013. Saatavana osoitteessa: <<https://www.innokyla.fi/documents/183658/0/Ik%C3%A4kaste+-+%C3%84ldre-Kaste+II.pdf/1f3d05de-5d77-4fd9-9e12-95912ba408c8>>. Luettu 12.2.2018.

Lehtosalo, Tuula 2011. Itsemääräämisoikeus vanhusten palveluasumisessa. Etnografinen tutkimus asukkaiden kokemuksista osallistua omaan arkeensa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Saatavana osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/36803/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-2011101311539.pdf?sequence=1>> Luettu 16.2.2018.

Lumme-Sandt, Kirsi 2017. Vanhojen ihmisten haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelvalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus. 44-67.

Moisio, Päivi & Heikkinen, Sari & Honkakoski, Arja & Nurmio, Kirsi & Pakanen, Mira 2013. Vanhuspalvelulain pilotointi. Väli-Suomen Ikäkaste II – Ikälain pilotointi – osahanke. Hankeraportti 24.10.2013. Saatavana osoitteessa: <<http://www.pikassos.fi/aineistot/finish/142-loppuraportit/815-ikaelain-pilotointi-osahankkeen-loppuraportti>>. Luettu 10.2.2018.

Myllymäki, Sanna 2014. Vanhusten näkemyksiä itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kotihoidossa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan

yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Saatavana osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43096/URN:NBN:fi:jyu-201403211390.pdf?sequence=1>>. Luettu 20.2.2018.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna 2010. Vanhuuden haavoittuvuus ja lainsäädäntö. Teoksessa Sarvimäki, Anneli & Heimonen, Sirkkaliisa & Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.): Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita Publishing Oy. 182-192.

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Niemi, Annukka 2006. Asiakslähtöisyys sosiaali- ja terveystaloudessa. Yksityisen ja julkisen kotihoidon työntekijöiden käsityksiä asiakslähtöisyydestä. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto. Terveystalouden ja -talouden laitos. Saatavana osoitteessa: <<https://www2.uef.fi/documents/1084483/1438176/graduANIemi.pdf/9fb8c72e-8ac4-4e54-916c-268f38a0111d>>. Luettu 10.2.2018.

Nurmela, Timo 2012. Sosiaalisen osallisuuden ilmeneminen ikääntyneiden arjessa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Saatavana osoitteessa: <<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61430/Nurmela.Timo.pdf?sequence=1>> Luettu 2.7.2017.

Omavalvontasuunnitelma 2017. Sosiaalipalvelujen omavalvontasuunnitelma. Lempäälän Ehtookoto ry. Saatu nähtäväksi Lempäälän Ehtookodon johtajalta 20.3.2018.

Peltonen, Jonna 2016. Iäkkään henkilön osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet sosiaalihuollon palveluprosessissa. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Saatavana osoitteessa: <http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/125385/gradu_Peltonen_Jonna.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 14.3.2018.

Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko & Räikkä, Juha & Lagerspetz, Eerik & Rauhala, Marjo & Oksanen, Markku 1994. Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Pietilä, Anna-Maija & Varjoranta, Pirjo & Matveinen, Mari 2009. Perusterveydenhuollon henkilöstön näkemyksiä terveyden edistämisestä - arvoperustasta toiminnan kehittämiseen. Tutkiva Hoitotyö 7. 5-12.

Pohjola, Anneli 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Oy. 19-74.

Rantanen, Taina 2013. Gerontologisen tutkimustiedon soveltaminen ikääntyvän väestön toimintakyvyn edistämisessä. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.): Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 414-420.

Ruusuvuori, Johanna 2017. Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Kustannus-osakeyhtiö Vastapaino. 424-427.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2017. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. 9-38.

Sarvimäki, Anneli & Stenbock-Hult, Bettina 2009. Hoitotyön etiikka. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Suomen perustuslaki 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999.

Suomi, Asta 2008. Voimaantuminen. Teoksessa Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka (toim.): Kulueraistä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymykseen. Jyväskylä: PS-kustannus. 117-121.

Särkelä-Kukko, Mona 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa: Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.): Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys Ry. Saatavana osoitteessa: <<http://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2016/06/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>>. Luettu 15.2.2018. 34-50.

Tiilikainen, Pirjo 2013. Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina. (toim.): Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 284-290.

Toimintasuunnitelma 2017. Lempäälän Ehtookoto ry. Saatu nähtäväksi 20.3.2018 Lempäälän Ehtookodon johtajalta.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vallejo Medina, Aila & Vehviläinen, Sirpa & Haukka, Ulla-Maija & Pyykkö, Virpi & Kivelä, Sirkka-Liisa 2006. Vanhustenhoito. Helsinki: WSOY.

Vanhuus ja hoidon etiikka 2008. Valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan (ETENE) raportti. ETENE-julkaisuja 20. Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta (ETENE). Saatavana osoitteessa: <<http://etene.fi/documents/1429646/1559070/ETENE-julkaisuja+20+Vanhuus+ja+hoidon+etiikka.pdf/34d9870b-d612-4952-8265-dcb7961dc3ab>>. Luettu 20.2.2018.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virtanen, Petri & Suoheimo, Maria & Lamminmäki, Sara & Ahonen, Päivi & Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Helsinki: Tekes.

Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Peiponen, Arja 2002. Teoksessa Voutilainen, Päivi & Vaarama, Marja & Backman, Kaisa & Paasivaara, Leena & Eloniemi-Sulkava, Ulla & Finne-Soveri, Harriet (toim.): Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu. Opas laatuun. Oppaita 49. Helsinki: Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 38-42.

Liite 1 Saatekirje haastateltaville

Hyvä vastaanottaja,

Olemme kaksi geronomiopiskelijää Helsingin Metropolia Ammattikorkeakoulusta. Opin-
näytetyömme aiheena on asukkaiden vaikuttamismahdollisuudet ja osallisuus Lempää-
län Ehtookodossa. Tarkoituksena on haastatella sekä Lempäälän Ehtookodon asukkaita
että henkilökuntaa. Tavoitteenamme on selvittää, millaisia vaikuttamismahdollisuuksia
asukkailla on, ja kuinka asukkaiden oma tahto ja ääni tulevat kuulluksi. Toteutamme sa-
malla haastateltaville Ehtookodon patentoiman Oma tahto –arvioinnin.

Haastattelut toteutetaan Lempäälän Ehtookodossa elokuussa 2017. Haastatteluun osal-
listuminen on vapaaehtoista ja se tapahtuu nimettömästi. Tutkimukseen osallistumisen
voi keskeyttää milloin vain. Haastattelutilanne kestää noin 30min. Haastattelut nauhoite-
taan. Tutkimusaineisto on vain opinnäytetyön tekijöiden käytössä tätä opinnäytetyötä
varten ja se hävitetään opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Opinnäytetyömme julkais-
taan kesäkuussa 2018, ja se on luettavissa Theseus-tietokannassa.

Mikäli sinulla on kysyttävää, voit olla yhteydessä joko puhelimitse xxx-xxxxxxx tai säh-
köpostitse xxx@xxx.xxx.

Suuri kiitos osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin,

Aleksina Tikkinen ja Tuula-Mari Kukkonen

Liite 2 Haastattelurunko

ASUKKAAT

1. Yleistä

Ikä?

Kuinka kauan olet ollut kotihoidon asiakkaana Lempäälän Ehtookodossa?

2. Vaikuttamismahdollisuudet

Millaisia mahdollisuuksia sinulla on vaikuttaa kotihoidon päivittäisiin toimintoihin (esim. aikataulut)?

Koetko, että sinun tarpeesi ja toiveesi huomioidaan kotihoidossa? Millä tavoin?

Miten kotihoidon henkilökunta huomioi sinun mielipiteesi ja toiveesi palveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa?

Missä kotihoitoon liittyvissä asioissa koet pystyväsi vaikuttamaan ja miten?

Missä kotihoitoon liittyvissä asioissa koet, että et voi/pysty vaikuttamaan?

Haluatko osallistua Lempäälän Ehtookodon toiminnan kehittämiseen?

Millä tavalla haluaisit osallistua Lempäälän Ehtookodon toiminnan kehittämiseen?

3. Osallisuus

Minkälaisia mahdollisuuksia sinulla on toteuttaa itseäsi (elää omannäköistä elämää)?

Mitkä tekijät edistävät sinun mahdollisuuksiasi elää omannäköistä elämää Ehtookodossa?

Mitkä asiat estävät sinua elämästä omannäköistä elämää Ehtookodossa?

Mitkä tekijät edistävät sinun osallistumistasi tapahtumiin tai harrastusmahdollisuuksiin Ehtookodossa?

Mitkä tekijät hankaloittavat tai estävät sinua osallistumasta tapahtumiin tai harrastusmahdollisuuksiin Ehtookodossa?

Millä tavoin kotihoidon työntekijät tukevat sinua osallistumaan Ehtookodossa järjestettäviin tapahtumiin? Entä muihin harrastuksiin tai vapaa-ajan toimintoihin?

Haluaisitko osallistua enemmän Ehtookodossa järjestettäviin tapahtumiin?

Millainen merkitys muilla Ehtookodon asukkailla on sinulle?

Miten kuvailisit yleistä ilmapiiriä Lempäälän Ehtookodossa?

4. Itsemääräämisoikeus

Koetko, että itsemääräämisoikeutesi (oikeus määrätä omaan itseen liittyvissä asioissa) toteutuu kotihoidon järjestämissä palveluissa?

Kuinka hyvin koet voivasi itse päättää sinua koskevissa asioissa? Päättäkö asioita itse vai päättääkö joku muu puolestasi joitakin asioita?

Oletko valtuuttanut jonkun muun hoitamaan asioitasi?

HENKILÖKUNTA

1. Taustatiedot

Ikä

Ammattinimike

Työtehtävät

Kauanko olet ollut töissä kotihoidossa Lempäälän Ehtookodossa?

2. Johdanto

Millaiset arvot Lempäälän Ehtookodossa on? Miten ne näkyvät työssäsi?

Mitkä tekijät helpottavat työntekijää tekemään työtä työpaikan määrittelemien arvojen mukaisesti?

Mitkä estävät?

3. Vaikuttamismahdollisuudet

Minkälaisia vaikuttamismahdollisuuksia kotihoidon asukkailla on Ehtokodossa (omannäköisen arjen toteutumiseksi)?

Miten henkilökunta huomioi asukkaiden mielipiteet ja toiveet palveluiden suunnittelussa?

Miten henkilökunta huomioi asukkaiden mielipiteet ja toiveet palveluiden toteutuksessa?

Miten työntekijät voivat parantaa asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia?

Millainen merkitys Oma tahto –kirjauksilla on asukkaan omannäköisen arjen toteutuksessa?

3. Osallisuus

Miten osallisuus ilmenee kotihoidon asukkaiden arjessa?

Kerro miten kotihoidon työntekijät voivat tukea asukkaiden osallisuutta?

Minkälaiset tekijät edistävät asukkaiden osallisuuden toteutumista?

Minkälaiset tekijät voivat vaikuttaa siihen, että osallisuus ei toteudu?

4. Itsemääräämisoikeus

Toteutuuko asukkaiden itsemääräämisoikeus kotihoidon palveluissa? Anna joku esimerkki.

Miten kotihoidon työntekijät voivat tukea asukkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista arjen toiminnoissa?

Liite 3 OMA TAHTO -mittarin asteikko asiakkaille

Oma Tahto –mittari on viisiportainen asteikko, jossa asiakas arvioi sitä, miten henkilökunta on huomionnut asiakkaan oman tahdon erilaisissa palvelu- ja päätöksentekotilanteissa. Tärkeää on huomioida, että oman tahdon toteutumisen mittaaminen koskee kaikkia Ehtokodon palvelutilanteita (Kotihoito, Kunnari, Ehtoorinne, Kuntopalvelu, Viriketoiminta, Hallinto, Kiinteistöhuolto, Siivous ja Pesula). On huomattava, että usein palvelutilanteet vaativat keskustelua ja asiakkaan tulee saada päätöksentekonsa tueksi ammattihenkilön tietoa asiasta. Tällaisia tilanteita voi olla esimerkiksi lääkitykseen, hoitoimenpiteisiin ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat.

1. Oma tahto ei ole toteutunut.

- Tällä vaihtoehdolla tarkoitetaan tilanteita, joissa asiakkaan oma tahto ei ole palvelutilanteissa toteutunut ja hänen mielipidettään ei ole huomioitu lainkaan.

2. Oma tahto on toteutunut vähäisessä määrin.

- Tällä vaihtoehdolla tarkoitetaan palvelutilanteita, joissa asiakkaan oma tahto on toteutunut vain harvoin. Suurimmassa osassa tilanteita asiakas kokee, että hänen oma tahtoaan ei ole päätöksenteossa huomioitu.

3. Oma tahto on toteutunut melko hyvin.

- Asiakas on pääsääntöisesti kokenut, että oma tahto on toteutunut, mutta hänellä on ollut myös palvelutilanteita, joissa hänen omaa tahtoaan ei ole huomioitu.

4. Oma tahto on toteutunut hyvin

- Asiakas kokee, että hänen oma tahtonsa on hyvin huomioitu erilaisissa Ehtokodon palvelutilanteissa.

5. Oma tahto on toteutunut erittäin hyvin

- Asiakas kokee, että hänen oma tahtonsa on huomioitu erittäin hyvin kaikissa Ehtokodon palvelutilanteissa.

Kerro muutamalla sanalla tai esimerkillä, mitkä asiat vaikuttivat arvosanan valintaan.

Millaisia toiveita sinulla on henkilökunnalle asiakkaan oman tahdon huomioimiseksi jatkossa?

Liite 4 OMA TAHTO -mittarin asteikko hoitajille

Oma Tahto – mittari on viisiportainen asteikko, jossa arvioidaan sitä miten henkilökunta on huomioinut asiakkaan oman tahdon erilaisissa palvelu- ja päätöksentekotilanteissa. Jokainen arvioija antaa arvioinnin oman toimintansa pohjalta. Arvioitava aika on viimeksi kulunut kuusi kuukautta. Tärkeää on huomioida, että oman tahdon toteutumisen mittaaminen koskee kaikkia Ehtookodon palvelutilanteita (Kotihoito, Kunnari, Ehtoorinne, Kuntopalvelu, Viriketoiminta, Hallinto, Kiinteistöhuolto, Siivous ja Pesula). On huomattava, että usein palvelutilanteet vaativat keskustelua ja asiakkaan tulee saada päätöksentekonsa tueksi ammattihenkilön tietoa asiasta. Tällaisia tilanteita voi olla esimerkiksi lääkitykseen, hoitotoimenpiteisiin ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat.

1. Oma tahto ei ole toteutunut.

- Tällä vaihtoehdolla tarkoitetaan tilanteita, joissa asiakkaan oma tahto ei ole palvelutilanteissa toteutunut ja hänen mielipidettään ei ole huomioitu lainkaan tai on jouduttu toimimaan vastoin asiakkaan omaa tahtoa.

2. Oma tahto on toteutunut vähäisessä määrin.

- Tällä vaihtoehdolla tarkoitetaan palvelutilanteita, joissa asiakkaan oma tahto on toteutunut vain harvoin. Suurimmassa osassa tilanteita asiakkaan omaa tahtoa ei ole päätöksenteossa huomioitu.

3. Oma tahto on toteutunut melko hyvin.

- Asiakkaan oma tahto on pääsääntöisesti toteutunut, mutta hänellä on ollut myös palvelutilanteita, joissa hänen omaa tahtoaan ei ole huomioitu.

4. Oma tahto on toteutunut hyvin

- Asiakkaan omaa tahtoa on hyvin huomioitu erilaisissa Ehtookodon palvelutilanteissa.

5. Oma tahto on toteutunut erittäin hyvin

- Asiakkaan omaa tahtoa on huomioitu erittäin hyvin kaikissa Ehtookodon palvelutilanteissa.

Miksi päädyit asiakkaan kohdalla tähän arvosanaan?